

Центар за истражување и креирање политики

Развојот на туризмот во Делчево

***„Царевото село
на крајот од патот”***

Центар за истражување и креирање политики

Истражувања | Анализи | Тренинзи | Креирање на јавни политики

Развој на туризмот во Делчево

„Царевото село на крајот од патот“

Развојот на туризмот во Делчево

Издавач:

Центар за истражување и креирање политики
Цицо Попович 6-2/9 , 1000 Скопје
Тел: +389 2 3109 932 | Факс: +389 2 3109 932

www.crpm.org.mk | crpm@crpm.org.mk

Оваа публикација е изготвена со помош на Европската Унија. Содржината на оваа публикација е единствена одговорност на ЦИКП- Центарот за истражување и креирање политики и на никаков начин не ги рефлектира гледиштата на Европската Унија

Автори:

Проф. д-р Жидас Даскаловски
Проф. д-р Иван Бимбиловски
М-р Сања Костовска

Графички уредник:

Ристе Змејкоски

Техничка подготовка:

Стефан Николовски | stefannikolovski@yahoo.com

Дизајн на корица и печат:

print&design | www.printanddesign.com.mk

Вашите коментари и забелешки за оваа студија испраќајте ги на следниот е-маил: crpm@crpm.org.mk

Тираж - 1000

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ - Скопје

338.48(497.734)

ЦАРЕВОТО село на крајот од патот: развојот на туризмот во Делчево. - Скопје: Центар за истражување и креирање политики, 2008. - 63 стр., [12], 63 стр. : илустр. ; 23 см

Насл. стр. на припечатениот текст: The tsar's village at the end of the road : developing tourism in Delchevo. - Обата текста меѓусебно печатени во спротивна насока. - Текст на мак. и англ. јазик. - фусноти кон текстот

ISBN 978-9989-2825-1-5

а) Делчево - Туристички потенцијали
COBISS.MK - ID 73532426

За издавачот

Центарот за истражување и креирање на политики (ЦИКП) е независен и непрофитен истражувачки институт настанат како резултат на потребата од независни, темелни и точни истражувања во областа на применетите (јавните) политики. ЦИКП подготвува анализи и го набљудува процесот на креирање политики во Македонија. Со своите истражувања и објективни анализи базирани на факти и теренски истражувања Центарот се стреми да покрене дебата околу битни социо-економски прашања за Македонија. ЦИКП се состои од група на експерти од земјата, како и надворешни соработници од повеќе Европски земји. Експертите се образовани и имаат искуство во разни области како на пример-политикологија, право, економија, меѓународни односи, и социологија.

ЦИКП цели кон пополнување на јазот помеѓу законските решенија и јавните политики и реалната ситуација преку конкретни анализи како и лобирање (advocacy) на истите.

Областите во кои членовите на ЦИКП моментално работат се следниве:

- а) Социо-економски Развој на Општините
- б) Истражување на Македонската Политичка Сцена преку Студии на Јавното Мнение т.н., Студии Пред и После Избори (national election studies на Универзитетот во Мичиген)
- в) Истражувања во Здравството и Здравствената Заштита (финансирање, рационализација на здравствените услуги, и т.н. quality assurance)
- г) Социјално Осигурување (пензиски системи)
- д) Добро Владеење (мониторинг на децентрализацијата на локално ниво)
- ѓ) Градење на Капацитети на НВОа, групи на граѓани и професионални организации преку тренинзи за тоа како се вршат истражувања на јавните политики (policy analysis).
- е) Евроинтегративни процеси
- ж) Евалуација на ефикасноста на јавните политики/регулативите/законите

Сметаме дека правењето на вакви анализи за локален развој ќе придонесе за подобрување на состојбите во македонските општини. Убедени сме дека е повеќе од потребно ваков вид на анализи да се работат во континуитет и тие да опфаќаат што е можно повеќе области од јавната политика. Со нив ќе може да се лоцираат и успешно да се решат дел од големиот број на проблеми со кои се соочуваат општините. Анализите за социо-економски развој на општините се одлична алатка која може да послужи и за подигнувањето на нивото на свесност за капацитетите кои општините ги имаат со цел да ги искористат за подобрување на квалитетот на животот на граѓаните.

Проектот е реализиран со средства од ЕУ, менаџирани од Европската Агенција за Реконструкција.

Содржина:

1. Историски развој	9
2. Економски развој	10
2.1 Водечката индустрија - производство на текстил (облека и кожа)	12
2.2 Други индустрии	14
2.3 Оставено на маргините: земјоделие	15
2.4 Услуги за граѓаните	16
3. Трансформацијата на социјалистичката економија и сегашната состојба	17
3.1 Неколкумина вработени	19
3.2 Невработени, но без вештини/квалификации	21
3.3 Конфекциското производството како слепа улица	23
4. Развој на туризмот во Делчево Туристичка Анкета	27
4.1 Кои се капацитетите на Делчевската туристичка индустрија? Развој на туристички инвентар	31
4.2 Туристи во Делчево- Кој би дошол?	39
4.3 Развој на туризам во Делчево - Силни и слаби страни, можности и закани (SWOT анализа)	51
5. Препораки	54
5.1 Дополнителни препораки за студијата „Развивање на скриените можности“ базирани на коментарите и сугестиите од Туристичкиот форум организиран во Делчево на 17.12.2007 година	60
5.2 Предлог туристичка рута за Делчево	62

Предговор

Почитувани,

Развојот на една модерна општина се повеќе бара од неа користење и практикување на модерни и точни алатки. Центарот за истражување и креирање политики е горд затоа што со своите производи може да ги следи и да им помогне на македонските општини во нивниот пат да станат модерни и развиени општини.

По измените на законот за територијална организација повеќе од забележителна е желбата на секоја општина и секој градоначалник од година во година да бидат што подобри и поуспешни. Но не беа незабележителни и константните финансиски проблеми со кои се соочуваат општините. Во обидот за решавање на овие проблеми дел од општините успешно ги користат донаторските средства, а дел од нив не ги користат воопшто.

Неискористувањето на странските донаторски средства е голема грешка на општините која може успешно да се совлада со партнери како што е Центарот за истражување и креирање политики. Студијата за развојот на туризмот во Делчево е одличен пример за соработка помеѓу општината Делчево и Центарот за истражување и креирање политики.

Оваа студија содржи детална анализа на состојбите во Делчево, општинските капацитети и недостатоци, добри и лоши страни, проблеми и препораки за нивно решавање. Податоците кои се добиени со помош на истражувањата и анализите спроведени во Делчево се мерливи, а препораките се практични и применливи. Во најсреќни околности следењето на препораките од оваа анализа би придонеле Делчево да стане еден од најбитните регионални туристички центри.

Соработката на невладиниот сектор и општините во однос на искористувањето на странските донаторски средства за развојни цели на општините во сите странски земји се покажа како успешен пример. Со оваа публикација ЦИКП сака да го зголеми своето делување во општините како нивен стратешки партнер кои цели кон развој и подобрување на состојбите во единиците на локалната самоуправа во нашата држава. Центарот за истражување и креирање политики е пријателска организација на општините на патот до нивниот успех. Оваа публикација е само пример за тоа.

Со почит,
Центар за истражување и креирање политики

Развојот на туризмот во Делчево

„Царевото село на крајот од патот“

1. Историски развој

Делчево, мал град со 11,500 граѓани, е сместен во североисточниот дел на нашата земја, по течението на реката Брегалница и помеѓу планините Голак и Влаина, а истовремено се наоѓа на границата помеѓу Осоговските и Малешевските планини. Градот кој е седиште на истоимената општина се простира на надморска височина од 620 метри. Потребни се два и пол часа за да се помине растојанието од 170 километри од Скопје до Делчево. Патот на одредени места е доста тесен и поминува низ опасни планински превои. Бугарија, од друга страна е на десет километри од Делчево, а најблискиот град е Благоевград. Околку половината од општината е прекриена со шума.

Иако археолозите имаат откриено дека таму постоела цивилизација најмалку 5000 години п.н.е., градот за прв пат бил споменат како Царево Село во указ на Царот Душан во 1347. Според локалните легенди, во текот на византискиот период, Делчево се нарекувал “Василево”, додека во текот на османлиското владеење, се нарекувал “Султанија”. Во 1950 година, во СРМ социјалистичка Македонија, комунистите, користејќи ги традициите на своите предци, го именуват градот според водачот на Македонското ослободително движење -ВМРО, Гоце Делчев. Во времето на своето учителствување во Ново Село, Делчев во повеќе наврати го посетувал Делчево со цел да ја зголеми тајната мрежа на ВМРО.

По Втората светска војна, општината Делчево се состоела од два града и 28 села. Низ вековите, етничкиот состав на Делчево често се менувал. Како резултат на Османлиското владеење, во градот имало бројно турско население, 5706 лица во 1953. Голем број од нив си заминале во 1950 година по потпишувањето на спогодбата за емиграција помеѓу Турција и Југославија, според која Турците и другите муслимани кои себеси се декларирале како Турци ја напуштија Социјалистичка Македонија за Турција¹. Следствено, бројот на Турци во Делчево до 1961 година се намалил на 875, а денес нивниот број е уште помал. Мнозинското население го сочинуваат етнички Македонци, мал број на Роми, Турци и Срби.

Населението во општина Делчево 1921-2002

Година	Население
1921	14 019
1931	15 727
1948	16 113
1953	15 340
1961	14 384
1971	15 257
1981	16 713
1991	17 726
2002	17505, (16637 Македонци, 651 Роми, 217 други)

1 Види Hugh Poulton, “The Balkans. States and Minorities in Conflict”, London, 1993, стр. 92

2. Економски развој

До 1945 година, во Делчево немалоразвиена индустрија. Населението најчесто живеело од земјоделие. Малата чаршија, била полна со занаетчи кои произведувале за потребите на земјоделците. Имало и неколку ресторани и продавници. Бидејќи релјефот е планински, голем дел од населението се занимавало со одгледување на стока. По Втората светска војна, ликот на Делчево не се разликувал значајно од тој пред војната. Додека поголемиот дел од населението работеле самостојно земјоделски работи, комунистичката власт спровела колективизација на земјата во сопственост на поединечните земјоделци и основала поголеми Земјоделски кооперативи/задруги во повеќе села во околината на градот. На почетокот на 50-тите години, речиси и не постоела индустрија. Во времето на првиот попис во Социјалистичка Македонија, имало точно 50 лица вработени во индустрискиот сектор.² Заспаниот град бил радикално разбуден со спроведувањето на електрична енергија во средината на 50-тите години. Индустријата и рударството доживеале пораст со напорите на комунистичката власт за модернизација на Делчево. Во почетните фази на индустријализацијата, нејзиниот удел во економијата бил многу понизок од тој на земјоделието, но од 23% во 1961 пораснал на 63% во 1980 година. На почетокот на 1970-тите, производството на текстил, тутунската индустрија и рударството станаа главни економски дејности.

Економијата во Делчево (Сектори/дејности според уделот во БДП во %)³

Економски сектор	1961	1966	1971	1976	1980	Средина на 80ти
Индустрија и рударство	23	38	49	56	63	63
Земјоделие	51	36	24	17	14	5
Градежништво	5	6	12	9	8	12
Трговија	10	13	10	11	8	10
Услужни дејности и туризам	2	1	0,5	0,6	1	0
Други сектори	9	6	4.5	6	6	10

Во средината на 1980-тите имало околу 3700 лица вработени во индустрискиот сектор во Делчево. Индустриското производство доминирало со економијата. Најголемиот број вработени работеле во индустрискиот сектор. Вкупниот број вработени во индустријата изнесувал 5900.⁴ Производството на текстил (облека) станало главна дејност, и таму биле вработени најголемиот број на вработени лица од општината. Повеќето од половината вработени во индустријата во Делчево работеле во текстилните фабрики и конфекциите, но голем дел исто така биле вработени

2 Види Ксенте Богоев, Малеш и Пијанец VIII, МАНУ: Скопје, 1985, стр. 34.

3 Извор: Ксенте Богоев, Малеш и Пијанец VIII, МАНУ: Скопје, 1985, страни, 34, 173, Драган Арсовски, Димитар Христовски, Делчево, 1985, страна 137, Студија на локалниот економски развој на Делчево, АПРЕВ: Скопје, 2001, стр.67.

4 Види Драган Арсовски, Димитар Христовски, Делчево, 1985, страна 137, Ксенте Богоев, Малеш и Пијанец VIII, МАНУ: Скопје, 1985, стр. 34.

во рудникот во блискиот град Македонска Каменица. Од 3700 производствени работни места, 2100 биле во производство на облека и кожни производи, а 1500 во рударството.⁵ Општината всушност растела и живеела од овие два сектори.

Индустриското производство во Делчево по сектори⁶

Вработени по сектори во %	1971	1976	1980	Средина на 80ти
Рударство, производство на метали и сл.	55	50	40	40
Текстилна и кожарска индустрија	38	42	55	57
Производство и обработка на тутун	6	6	4	3
Други сектори	1	2	1	0

⁵ Арсовски, стр.137, Богоев, стр..108.

⁶ Извор: Ксенте Богоев, Малеш и Пијанец VIII, МАНУ: Скопје, 1985, стр. 175.

2.1 Водечката индустрија - производство на текстил (облека и кожа)

Производството на текстил (облека) започнало да се развива во Делчево кон крајот на 1950 - тите години. Во 1959 година била основана фабриката *Килимара/Гобленка* за производство на волнени прекривки и рачно произведени теписи. Нејзините почетоци биле повеќе од скромни, со десет вработени и пет разбои. Во 1963 година фабриката веќе вработувала 60 работници и изградила сопствена зграда. Во 1970, *Килимара* го проширува своето производство во селата Разловци и Габрово.⁷ Следната година, се снабдува со нови машини. Старомодното рачно ткаење се заменува со механичко. Во 1973 година фабриката се преименува во *Гобленка*. Отвора нов оддел со 12 вработени во едно од соседните села. Голем напредок е направен во 1979 кога се отвора фабриката за рачно производство на теписи во Македонска Каменица, со 157 вработени.⁸ До почетокот на 1980-тите, *Гобленка* се развива и станува најголемата фабрика за рачно производство на теписи во СФР Југославија. Во 1986 таму се вработени 600 лица, од кои 95% жени.⁹ Основните производи на фабриката се различни видови на теписи, кебиња, прекривки и јоргани.

Гобленка не е изолиран случај. И други текстилни фабрики се отворени во Делчево во тој период. Во 1960 година е отворен одделот за производство *19 Октомври*, кој подоцна се преименува во *Партизанка*. На почетокот, тој бил дел од компанијата за производство на текстил Македонка од Штип, но подоцна, во 1966, започнал со сопствено производство.¹⁰ Во 1972 година фабриката имала 270 вработени кои шиеле блузи, јакни и капути.¹¹ Во 1976 година, фабриката се преместува во нова, поголема зграда и вработува 570 лица, од кои 90% жени, кои работат на производство на детски и женски блузи и пижами.¹² Истата година фабриката произведува два милиони парчиња облека.

Сепак, *Партизанка* и *Гобленка* не биле најголемите компании за производство на текстил во Делчево. Најголемиот производител бил *Фротирка*, која била основана во 1962 година. Оваа фабрика била специфична, со тоа што произведувала производи од фротир, како пешкири и постелнина. На почетокот, фабриката функционирала во склоп на системот на фабрики на *Македонка*. Во 1968 во *Фротирка* биле вработени 240 лица и таа се издвојува од *Македонка*.¹³ После

7 Види Стопански весник, 3 март, стр. 4.

8 Види Стопански весник, “Се очекуваат подобри резултати”, стр. 12, 15 март, 1986.

9 Види Стопански весник, “Голем интерес за новите производи” стр. 114, 14 април, 1986.

10 За информации за Македонка и текстилната индустрија во Штип, види ја студијата на CRPM Macedonian Clothes for Europe, Skopje February 2006, достапна на:

<http://www.crpm.org.mk/Papers/MACEDONIAN%20CLOTHES%20FOR%20EUROPE.pdf>

За информации за развојот на Македонската текстилна индустрија, види: CRPM The history of the Macedonian textile industry with a focus on Shtip; Occasional Paper N. 8; November 2005, достапна на:

<http://www.seep.ceu.hu/daskalovski/OCCASIONAL%20PAPER%20N.%208.htm..>

11 Види Стопански весник, “Позитивни резултати” 9 февруари, 1972, стр. 4.

12 Види Драган Арсовски, Димитар Христовски, Делчево, 1985, страна 91-92.

13 Види Стопански весник, 4 јуни, 1969, стр.4

две години, фабриката ги спојува своите активности со *Интекс*.¹⁴ Во 1972, бројот на вработени се зголемува на 370.¹⁵ Во овој период, *Фротирка* воведува четири смени и вработува 10% од вработените лица во општината.¹⁶ До 1987, вкупниот број на вработени достигнува 623, а фабриката ги извезува своите производи на Американските, Европските, Азиските, па дури и Африканските пазари.

Текстилните фабрики доминирале со економијата во Делчево во Социјалистичка Македонија. Доколку се земе во предвид силата на локалните производители на кожа, влијанието на овој сектор е уште поголемо. Постоеле две фабрики за производство на кожни производи во Делчево пред 1989, *Методи Митевски-Брицо* и *Крзно*. *Брицо* била основана во 1962 и произведувала различни видови на кожни јакни, бунди, противпожарникарна опрема и облека за ловџии. До средината на 1980-тите, фабриката вработувала 220 лица. Одделот за производство *Крзно* бил отворен во селото Бигла во 1982 година во зградата на старото училиште со 23 вработени. Понатаму, отворен е административен оддел во Делчево. Дел од производството исто така се префрлил во зграда во Делчево. Фабриката *Крзно* произведувала кожени ракавици и опрема за пожарникари, и вработувала 85 лица до средината на 1980-тите.¹⁷ Во 1984, *Крзно* и *Брицо* го спојуваат производството со производителот *Гоце Делчев (Годел)* од Скопје.

Индустија за производство на текстилни и кожени производи во Делчево пред трансформацијата

Број на вработени	1970ти	Средина на 1980-ти
Гобленка	157	600
Партизанка	270	570
Фротирка	370	623
Методи Митевски-Брицо	60	220
Крзно	Непостоечки во тоа време	85
Вкупно	860 (43% од сите вработени во индустријата)	2098 (57%)
Вкупен број на вработени во индустријата	1999	3676

14 Како трговски посредник Интекс ги преставувал интересите на 25 производители на облека од земјата. Во 1985 година Интекс работи со 58% од вкупниот обрт и 47% од вкупниот профит од сите производители на облека во Социјалистичка Македонија. Извозот на Интекс е во вредност од 22.8 милиони Американски долари на пазарите на Западна Европа и 30.7 милиони на пазарите во социјалистичкиот блок на земји.

15 Види Стопански весник, “Фротирка воведува четврта смена” 26 јануари, 1972, стр 4.

16 Види Стопански весник, “Меѓу добавувачите и потрошувачите” 14 мај 1972, стр. 26.

17 Види Драган Арсовски, Димитар Христовски, Делчево, 1985, страни, 95-96

2.2 Други индустрии

Значаен аспект на економијата во делчевскиот регион бил рудникот *Саса*. Во 1961 година на Осоговските планини започнува градењето на рудникот за олово и цинк - *Саса*. До 1967 година, со *Саса* раководел рудникот *Злетово*, кој се наоѓа во близина, поради што *Саса* не бил профитабилен. Од тогаш, *Саса* доживува постојан раст и инвестира во бројни проекти во регионот, вклучувајќи ја и изградбата на рударската населба во Македонска Каменица.¹⁸ *Саса* дури финансиски му помогнала на текстилниот производител *Астибо* да изгради единица за производство во Македонска Каменица, а го потпомогнала и формирањето на *Гобленка*. Во 1971 година, во *Саса* имало 1000 вработени, кои учествувале со 40% во приходот на општината.¹⁹ До 1984, во рудникот имало 1484 вработени кои произведувале 540.000 тони на олово и цинк. Во рамките на комплексот на *Саса*, постоела фабрика за производство на производи од цинк, која имала 54 работници и го извезувала половината од своето производство.

Друга значајна економска сила во општината во времето на социјализмот била локалната единица на градежната фирма *Гранит* - со седиште во Скопје. Основана како Обнова во 1948 година со само неколкумина вработени, таа станува дел од *Гранит* во 1970 и доживува постојан раст, така што во 1984 година има 730 вработени. Во Социјалистичка Македонија, во Делчево постоеле уште неколку позначајни фирми. *Технозавод* започнала како трговска фирма, а потоа се префрлила на производство на опрема за пожарникари. Последниот значаен индустриски производител кој вреди да се спомене е *Југовитропан*, фабрика за производство на филтери за пречистување на воздух. Оваа компанија најчесто ги извезувала своите производи и вработувала 80 лица во 1984 година.²⁰

18 Ibid, p.87

19 Ibid, p.92.

20 Ibid, pp. 107-108

2.3 Оставено на маргините: земјоделие

Иако историски гледано земјоделието било основна економска дејност во Делчево, тоа не произведувало многу додадена вредност. Од една страна, почвата не е многу плодна; а од друга страна методите за култивација биле застерени. Воспоставувањето на земјоделските кооперативи/задруги во периодот на социјализмот не довел до значајни резултати. Најголемата кооперативаа била ЗИК Сандански, која била основана во 1948 и брзо прераснала во најголем снабдувач со храна за Делчево. Таа раководела со различни живинарски фарми кои одгледувале свињи, мисирки, крави и овци. До средината на 1980-тите, во Сандански биле вработени 445 лица. Во 1955 година во Делчево се основала компанија за производство на тутун. На почетокот се нарекувала Монопол, а потоа станала дел од компанијата Југотутун и произведувала 700 до 1000 тони годишно.

2.4 Услуги за граѓаните

Секторот на услужни дејности во Делчево доживеал пораст по Втората светска војна. Многу нови фирми биле основани за потребите на локалното население. Меѓу најголемите биле ЈП Полет, компанија за автобуски транспорт, формирана во 1960 со 8 вработени и 13 возила. Компанијата расте и до 1984 година достигнува број од 290 вработени кои сервисираат 20 автобуси, 106 шини, и 60 други превозни средства.²¹ Јавното претпријатие за услуги Брегалница имало 120 работници во 1984. Јавното претпријатие Илинден нудело услужни и ресторански услуги, преку своите 118 вработени. Оваа компанија раководела со мотел во близина на селото Луковица. Центарот за рекреација и одмор на планината Голак исто така нудел рекреациски сервиси за жителите на Делчево. Формиран во 1981 година, тој е лоциран на 10 километри од градот, на висина од 1300 метри, веднаш под врвот Чавка (1358 m). Има 5 апартмани, 8 хотелски соби, ресторан со 170 места и терени за мал фудбал, кошарка и одбојка.

21 Види Драган Арсовски, Димитар Христовски, Делчево, 1985, страни.112-114.

3. Трансформацијата на социјалистичката економија и сегашната состојба

Вовремето на социјализмот, основни економски дејност во општината Делчево биле текстилната и рударската индустрија. Трансформацијата на економијата од почетокот на независноста на државата и политичко-административната реорганизација на локалната власт резултирале со промени во Делчево. Од 1976, Делчево било една од 34-те општини во Социјалистичка Македонија. Со територијалната реорганизација на општините во 1996 и 2004, Македонска Каменица добива статус на општина, со што се намалува територијата на општина Делчево за една третина. Бидејќи главните рудници биле лоцирани на територијата на Македонска Каменица, економијата на новата општина Делчево губи дел од рударската индустрија.

Покрај тоа што административно ја губи рударската индустрија, економијата во Делчево од 1989 година доживува и други порази. Голем број од компаниите од социјалистичкото време, вклучувајќи ги главните производители на текстил (облека) како *Гобленка* и *Фротирка* банкротираат или се ликвидирани.²² Најголемиот земјоделски производител *ЗИК Сандански* ја доживува истата судбина. Иако во 2007 година се појавија индикации дека во Делчево ќе се отвори нова фабрика за преработка на млеко, условите во земјоделието се лоши и тешко би можеле да се променат на подобро.²³ Други поранешни социјалистички ‘џинови’ исто така се затвораат, вклучувајќи го главниот хотел Македонија. Како резултат на тоа, општината страда. Невработеноста расте. Се појавува нов тренд на емиграција на млади луѓе. Наталитетот се намалува. Ако во 2002 се родиле 200 деца, во 2003 бројката се намалила на 151, во 2005 на 138, за постепено да се искачи на 167 во 2006. Училиштата и градинките имаат помалку деца за кои треба да се грижат. Бројот на семејства кои добиваат социјална помош постојано расте.

Всушност, според оценките од *Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ)*, источниот регион на нашата земја, еден од осумте административни единици во земјата сопред NUTS класификацијата на ЕУ, постојано привлекува ниско ниво на инвестиции, особено во текот на економската трансформација од 1989 година.²⁴ На економијата во Делчево не и е од помош фактот што поради лошото финансиско менаџирање, од почетокот на независноста општината многу се задолжила.²⁵ И покрај трансферот на одговорности кој доаѓа со децентрализацијата, долгот на општината сериозно ги подрива капацитетите на локалната власт за помагање на економијата во Делчево.

22 Види Утрински весник, “Многу стопански капацитети во Делчево се под клуч поради вмешување на политиката”, 19 август 2005, <http://217.16.70.245/?pBroj=1857&stID=41593&pR=2>

23 Види Дневник, “Холандско сирење од Делчево во ЕУ”, 17 октомври, 2007, <http://www.dnevnik.com.mk/?itemID=F3A376341D60BC4CAAC9293C5091E4A4&arc=1>

24 Види Утрински весник “Печалбарска треска во источна Македонија”, 9 март 2006, <http://217.16.70.245/?pBroj=2025&stID=63938&pR=3>

25 Види Утрински весник, “Долговите однесоа неколку годишни буџети” 25 април, 2005.

Сепак, не е сè црно во Делчево. Неколку компании од времето на социјализмот, како *Фротирка*, *Крзно*, *Методи Митевски Брицо*, градежната компанија *Гранит*, ја издржале транзицијата и се приватизирани.²⁶ Исто така, отворен е одреден број на приватни компании за производство на текстил, како *Лукатекс*, *Јамботекс*, *Снајд*, *Витекс*, *Кимако* и *Кондор*. Во 2006 полски Арлен инвестира во производство на облека 1.2. милиони евра и вработува 120 лица во Делчево.²⁷ Исто така, за 4.8 милиони евра, шведската компанија *Tirosa* купува 55% од *Орка Холдинг*, која поседува текстилни фабрики во Делчево, Крива Паланка и Демир Хисар.²⁸ Фабриката има 250 вработени.

26 Види Утрински весник, “Многу стопански капацитети во Делчево се под клуч поради вмешување на политиката”, 19 август, 2005,

<http://217.16.70.245/?pBroj=1857&stID=41593&pR=2>

27 <http://217.16.70.245/?pBroj=2043&stID=65464&pR=6>

28 <http://217.16.70.236/?pBroj=2293&stID=24746>

3.1 Неколкумина вработени

Во последните години, бројот на вработени лица во Делчево флукутира од 4033 во 1999, 5304 во 2002, до околу 5000 во 2004, и 4930 во 2007.²⁹ Доколку се земе во предвид дека според Агенцијата за вработување во Делчево има 12540 лица на возраст помеѓу 15-64, стапката на вработеност во Делчево во 2007 е 39%.³⁰ Процентот на работоспособни македонци кои се вработени е 33.51%, споредено со 46% во Турција, 51.7% во Полска или 65% во Германија.³¹ Оттаму, иако е подобра од македонскиот просек, стапката на вработеност во Делчево доста заостанува зад просеците во ЕУ.

Десетте најголеми претпријатија во Делчево според бројот на вработени

Име на компанија	Број на вработени	Вид на работа
А.Д. ПЛАТЕКС	614	Конфекција
ФРОТИРКА-КОМПАНИ	335	Конфекција
ЗДРАВСТВЕН ДОМ “ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ”	141	Јавна
АРЛЕН	120	Конфекција
ДАМЈАНОВ-С ДООЕЛ ДРУШТВО ЗА ПРОИЗВОДСТВО, ТРГОВИЈА И УСЛУГИ	119	Конфекција
ТЕКСТИЛ - М Д.О.О.	92	Конфекција
ПТП “ЛУКА-ТЕКС”	84	Конфекција
ОУ КИРИЛ И МЕТОДИЈ	81	Јавна
ОПШТИНСКО СРЕДНО УЧИЛИШТЕ М.М. БРИЦО	80	Јавна
ОУ ВАНЧО ПРКЕ	77	Јавна

По транзицијата, уделот на текстилниот сектор во економијата во Делчево остана висок. Уделот на другите производствени индустрии исто така остана голем. Доколку се има во предвид дека административната прераспределба ја одзеде рударската индустрија од општината Делчево, може да се констатира дека индустриското производство ја има задржано својата важност како значаен работодавач во локалната економија. Од друга страна, големината на земјоделскиот и секторот на градежништво се имаат значајно намалено. Трговијата и услужните дејности имаат доживеано пораст и сега се вториот најголем работодавач во општината Делчево.

29 Види Студија на локалниот економски развој во Делчево, АТРЕВ: Скопје, 2001, стр.68, “Во Делчево убаво живеат само пензионерите” 13 март, 2004, <http://www.vest.com.mk/default.asp?id=74959&idg=4&idb=1108&rubrika=Revija>, Државен завод за статистика, 2001 Податоци од попис, податоци од Фондот за пензиско осигурување на Македонија за 2007.

30 Стапката на вработување ги претставува вработените лица на возраст од 15-64 како процент од населението на иста возраст. Вработени се тие кои работеле за пари барем еден час во рамките на дадената недела (од анкетата) или кои не работеле од разни причини (на пр. болест) но се официјално вработени.

31 Види ги официјалните податоци на ЕУ и OECD на: http://www.oecd.org/document/39/0,2340,en_33873108_33873854_33812967_1_1_1_1,00.html и <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=STAT/05/112&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

Најголемите работодавци по сектори/дејности во 2007 ³²

Сектор	Број на вработени	Удел во економијата
Производство на текстил	1600	33%
Трговија и услужни дејности	1500	31%
Јавни институции (училишта, здравствени институции, судови)	700	14%
Други видови на производство	700	14%
Земјоделие	330	7%
Градежништво	100	2%
Вкупно	4930	100%

³² Податоци од ПИОМ, Агенција за вработување, регионален огранок во Делчево

3.2 Невработени, но без вештини/квалификации

Бројот на невработени лица во Делчево се движел од 2154 во 2002, 5003 во 2003, и 4127 во јули 2007.³³ Тешко е да се процени кои се причините за големите разлики во бројот на невработени. Сепак, јасно е дека судејќи според образовниот профил на општината, голем број од невработените би имале потешкотии да најдат работа, дури и ако локалната економија процвета. Делчево, како и останатиот дел од државата, нема многу образовано население.

*Образовен профил на населението од општина Делчево
на возраст од 15 години нагоре во %³⁴*

Без образование	Недовршено основно образование	Основно образование	Средно образование	Стручно училиште
4.1	15.5	33.5	38.1	3.4

Универзитетска диплома	Други	Магистерски студии	Докторски студии
5.2	/	/	/

Населението во Делчево постаро од 15 години според образовните постигања/квалификации (14421)

Вид на завршено образование	Број на лица
Универзитетска диплома	746
Стручно училиште	490
Средно училиште	5499
Основно училиште	4836
Незавршено основно образование	2237
Без формално образование	594
Други	19

Може да се забележи дека најголем дел од образованото население во Делчево е со средношколска диплома (38%). Сепак, доколку ги земеме како една група оние кои имаат завршено само основно образование, заедно со граѓаните кои немаат формално образование, тогаш оваа категорија на граѓани е поголема од онаа со средношколски дипломи. Вкупно, 53% од жителите на Делчево имаат завршено

33 Види Утрински весник, 30 март 2007, "Полска компанија инвестира во Делчево"
<http://217.16.70.245/?pBroj=2043&stID=65464&pR=6>

За податоци за 2002, види ги податоците од пописот во 2002, достапни на
<http://www.stat.gov.mk/glavna.asp?br=35> дел Економија, стр. 259

34 <http://www.stat.gov.mk/glavna.asp?br=35> Образование, култура и граѓански живот, стр 227.

основно училиште или помалку. Всушност, многу мал број од жителите имаат универзитетска диплома или постдипломски студии. Дури и доколку проблемот на слаб развој на општината и невработеноста по некое чудо се реши преку отворање на нови компании, тие би отвориле работни места за кои е потребно високо ниво на образование/квалификации и вештини. Делчево, едноставно кажано, нема работна сила која би можела да се занимава со нешто повеќе од ниско квалификувани производствени работи, како на пример оние во текстилниот сектор.

3.3 Конфекциското производство како слепа улица

Дали еден град чија економија зависи од текстил и облека може да биде нешто друго освен сиромашен? Дали еден регион каде типичниот работник е жена со основно образование, која шие и крои делови од увезен текстил, со помош на машини за шиене навистина може да доживее развој? На куси патеки, изгледа дека на овој сектор му оди добро. Сепак, во текстилната индустрија кусиот рок е навистина кус. Она што денес е алармантно тоа што како и во времето на социјализмот, “шиенето и кроењето” останува основната економска дејност во градот. Инвестициите во дејностите кои би можеле да донесат производство со повисока додадена вредност се едвај приметни, со што Делчево е загрозено од понатамошна стагнација. Искуството во голем број земји покажало дека производителите и трговците ја скенираат планетата за да најдат места за производство по најниски цени. Потрагата за уште пониски цени ја поттикнува идејата за “трка до дното”.

Во конфекциското производство, трошоците за трудот/работник сочинуваат околу 60% од вкупните трошоци за производство.³⁵ Трошоците на труд се особено значајни за таканареченото „лон производство“, исто така познато како „сечи-прави производство“, 807/9802 програма, или “делење на производството”. Во овој систем, меѓународните продизводствени компании ги снабдуваат со неопходни производи (парчиња на платно, конец, копчиња и сл.) изведувачите, кои се вообичаено лоцирани во соседни земји во кои трошоците се ниски, и со кои постојат договори за меѓусебна трговија кои овозможуваат производите кои се сошиени надвор од земјата да бидат повторно увезени со данок платен само на додадената вредност од странската работна рака. За да се направи системот исплатлив, трошоците на превоз на суровините, до земјата каде се шие, и трошоците за плати на работниците во компанијата во таа земја, и трошоците за транспорт на готовите производи/облека, трошоците за координација на процесот, треба да се помали од трошоците во компанија во земјата нарачател.

Бидејќи нарачките можат да се направат секаде на планетата, подизведувачите, оние кои всушност ги произведуваат производите, се релативно немоќни при утврдување на цените. Светот на текстилот и конфекциската индустрија има поминато низ неколку миграции на производството од 1950-тите години, од Северна Америка и Западна Европа до Јапонија во 1950-тите и раните 1960-ти, потоа од Јапонија во Хонг Конг, Тајван и Северна Кореа, кои доминираа со глобалните текстилни производи во 1970-тите и раните 1980-ти. Конечно, кон крајот на 1980-тите и 1990 имаше трета миграција кон други економии во развој, вклучувајќи ја и Кина. Секој нов бран на учесници на глобалниот текстилен пазар се карактеризира со значајно пониски плати од своите претходници. Делчево и целата земја влегоа во оваа трка од пред некое време. Но економијата чиј симбол е маица со куси ракави не може да ги достигне животните стандарди на ЕУ во 21-виот век.³⁶

35 The Global Apparel Value Chain: What Prospects for Upgrading by Developing Countries by Gary Gereffi and Olga Memedovic, UNDP Vienna, 2003, p.22. Производството на облека се состои од следниве засебни активности: набавка на основни материјали/суровини како на пример природни и вештачки конци, платна и слично; шиене на облека дома и во странство во рамките на „лон-производство,“; извоз преку фирми; и продажбен маркетинг.

36 Види на пример, Pietra Rivoli, *The Travels of a T-shirt in the Global Economy*, John Wiley & Sons: New York, 2005.

На кој начин текстилните фабрики можат да го подобрат своето производство за тоа да има поголема додадена вредност? Што е најпрофитабилно денес? Во производството на облека, најолемиот профит се прави од комбинација на активности кои бараат специфични вештини, како на пример, истражување на пазарот, дизајнирање, правење на примероци, продажба, меркетинг и финансиски услуги. Подобрувањата во контролата на квалитетот, пакувањето, складирањето и транспортот исто така можат да и донесат профит на текстилната индустрија. Бидејќи профитабилноста е најголема во овие делови на производство на облека, природно е дека ќе постојат високи услови за влез на нови фирми. Всушност, водечките производители и трговци со текстил трошат огромни буџети за рекламирање и промотивни кампањи за да ги создадат и одржат глобалните брендови. Тие користат софистицирани и скапи информациски технологии за да ги намалат трошоците и да понудат “брз одговор” на модните потреби на јавноста. Снабдувачите често треба брзо да сошијат и да транспортираат стока за да ги надополнат резервите во продавниците. Бидејќи работат под многу строги временски рокови, за локалните снабдувачи е особено тешко да се здобијат со потребните вештини и да преминат од производство по договор кон целосно производство / full-package supply и потоа да разработат нови niches за производство и маркетинг.

За да се осовремени производството, потребно е снабдувачите, во договор со купувачите, сами да набават сировини (на пр. платно) и сами да сошијат готови производи (облека) за купувачите, со што би се постигнал ‘целосен пакет’ на услуги - од производство на текстил до шиене и пакување. Целосно производство подразбира и дека трговците од ЕУ можат да се сретнат со производственик од Делчево и да кажат ‘ние сакаме толку и толку јакни, ќе ви го пратиме дизајнот по факс. Македонската компанија тогаш ќе треба да ги набави сировините, да го направи дизајнот на јакните според планот на трговецот од ЕУ, да ги произведе, да ги спакува и да ги испрати директно до купувачот од ЕУ.

За да се достигне целосно производство треба да се вработат *квалификувани работници*, бидејќи компаниите треба да ги прошират своите базични вештини на шиене и кроење со други вештини. Споредено со „лон производство,, целосното производство За да се достигне целосно производство треба да се вработат квалификувани работници, бидејќи компаниите треба да ги прошират своите базични вештини на шиене и кроење со други вештини. Споредено со „лон производство,, целосното производство суштински го менува односот помеѓу купувачот и снабдувачот во насока која нуди поголема автономија и потенцијал за учење и индустриско усовршување на фирмата снабдувач.

Сепак, развивањето на услуги за целосно производство е тешко остварливо. Тоа не бара само подобрување во производството и ефикасно дизајнирање, туку исто така и достап до финансии и стручност во маркетинг, набавка на материјали, контрола на квалитетот, логистика (сместување во магацини и дистрибуција). На пример, ефикасноста во промовирање на производите станува се позначаен фактор за постигнување на компаративна предност во однос на конкурентите. Веќе не е доволно да се чека да дојдат купувачите. Стратегиите на маркетинг мора да бидат разработени и применети. Друг фактор кој е битен да се постигне компаративната предност е дизајнот и квалитетот на производите. Постојаното доусовршување на

работниот кадар е од суштинска важност за постигнување, одржување и подобрување на конкуритивноста.

Нудењето на целосен-пакет на услуги е сеуште далеку до произведувањето на сопствени брендови и марки. Развојот преку функционално усовршување подразбира и преминување во производство со поголема додадена вредност, како дизајнирање, брендирање, рекламирање и трговија, што е потешко да се постигне.

Само кога локалните фирми се способни за произведување на дизајните на брендираните купувачи на време, во количина и со квалитет кој би ги исполнил нивните стандарди, тие создаваат можности за намалување на потребата за производство за надворешните купувачи и креирање на сопствени брендови. Овој стратешки потег бара *стручност во дизајнирање, маркетинг, финансии, и прибирање на податоци* за странските пазари. Оваа стратегија е тестирана во Турција, Хонг Конг и Кина каде некои од водечките производители како *Mavi Jeans* лансираат сопствените брендови и влегуваат во продажба и дистрибуција на брендови на облека. Најголемиот профит се прави во овој сегмент на индустријата за облека. Надоградувањето е доста скапо за локалните фирми кои моментално произведуваат преку „лон системот“.

Во моментов, мнозинството од компаниите од Делчево и земјава шијат „лон“ за странски партнери. Ова е активност со ниска додадена вредност која е доста осетлива на флукуации на пазарот. Тешко да се спроведе подобрување на овој сектор во економијата во Делчево. Усовршувањето на производството на облека е поврзано со постоечките човекови ресурси кои се зависни од постоењето на адекватни и квалитетни образовни институции. Усовршувањето исто така зависи од пристапноста до евтин капитал и најновите технологии. Во моментов, тешко е да се замисли дека секторот на производство на облека во Делчево би се придвижил кон активности кои носат повисока додадена вредност. Уште потешко е да се замисли дека овој доминантен сектор во локалната економија ќе овозможи генерирање на развој и нови можности за општината Делчево. Можеби градот треба да премине кон нешто друго со цел успешно да се развива во иднина. Една од алтернативите е да се насочи кон развивање на туристичката дејност.

4. Развој на туризмот во Делчево

Туристичка Анкета

Во склоп на проектот „Откривајќи ги скриените можности“, ЦИКП спроведе мини анкета за туристичките потенцијали на Делчево. Анкетата содржеше 24 прашања и имаше за цел да анкетира специфична група на луѓе т.е. туристи.

За оваа цел, туристите беа дефинирани како луѓе кои не живеат во општината Делчево, но кои се во посета на општината од различни причини и престојуваат не повеќе од 3 месеци. Во оваа насока терминот „турист“ употребен во анкетата треба да се земе во предвид со неколку забелешки, и тоа во однос на местото на живеење (не треба да биде од Делчево) и краткиот период на претстојот (помалку од 3 месеци), кои се клучни при дефинирање на терминот. Причината на посета на овој крај не е земена како критериум при дефинирање на поимот „турист“, поради тоа што без разлика на главната причина за посета, освен неа секој турист на маргините на својата посета прави и други нешта, како на пример посета на пријатели, фестивали, културни настани, историски споменици, цркви, спортски натперевари, шопинг, разгледување на знаменитости, посета на ресторани/ноќни клубови/пабови итн.

Анкетата беше спроведена од април до август 2007 година со 35 испитаници при што 54.3% од испитаниците се мажи, додека 45.7% се жени. Повеќето од нив се на возраст од 26 до 35 години (37.1%). Високо образование имаат 77,1% од испитаниците. Повеќето од нив се или вработени или студенти (37,1%, односно 34,3%)

Главни наоди од анкетата: ³⁷

1. Најголем дел од туристите во Делчево остануваат до 3 дена (57.1%)
2. Најголем дел од туристите во Делчево доаѓаат со сопствено возило (48.6%)
3. Повеќето туристи во Делчево доаѓаат во група од 5 или повеќе (31.4%)
4. Повеќето туристи се на возраст од 20 до 34 (20-24 години - 28,6 % и 25-34 години - 28,6 %)
5. Најголем број од туристите се „повторни посетители.„ 48,6 % од нив го имале посетено Делчево во изминатите 12 месеци, додека за 37,1 % тоа било прва посета на Делчево
6. Најголем дел од туристите во Делчево доаѓаат поради службени причини (бизнис 37,1% или конференции 28,6%). Значаен дел од испитаниците (околу 10%) дошле во Делчево за кратковремено волонтирање.
7. Најголем дел од туристите користат сопствено возило или такси за време на претстојот (42,9% односно 25,7%)
8. Најголем дел од туристите освен главната причина за нивната посета, посетуваат свои пријатели или одат во пабови или ноќни клубови (28,6% односно 20% respectively)
9. Локалниот транспорт е оценет како многу добар (од 1-најниско до 5-највисоко оценето, 28,6% од туристите дале оценка 4)
10. Сместувањето е оценето како добро (20% дале оценка 3)
11. Гостопримството на локалното население е оценето со највисока оценка 5. (51,4%)
12. Туристичките атракции се оценети како добри или многу добри (22,9% дале оценка 3 и 22,9% дале оценка 4)
13. Забавата е оценета како добра (22,9% дале оценка 3)
14. Туристите не сакаа да говорат за трошокот кој го имале за време на посетата на Делчево, 74,3% одбија да одговорат на прашањето. Останатите рекоа дека трошокот им бил меѓу 500ден и 10000 ден, односно во просек по 2200 ден по човек.
15. Најголем дел од парите ги трошат на храна и пиење (14,3%). За жал 71, 4% од туристите одбија да одговорат на ова прашање.
16. Најголем дел од туристите планираат повторно да го посетат Делчево за помалку од една година (57,1%).
17. Најголем дел од туристите одговориле дека Делчево ги има исполнето нивните очекувања до одреден степен (57,1%).
18. Најголем дел од туристите сметаат дека организираните екскурзии се најважен дел кој недостига на локалната туристичка понуда. (25,7%)
19. Најголем дел од туристите одбиваат да ја откријат сумата на нивниот месечен паричниот надоместок (62,9%). 17,1% од нив рекле дека платата им изнесува помеѓу 150 и 300 евра.
20. 74,3% од туристите се Македонци. Најголем дел од нив се од Берово (25,7%), Скопје (22,9%) и Пехчево (17,1%)

37 За повеќе детали, види подглавје 1- Анкета. За структурата на прашалникот види Додатокот- Прашалник

4.1 Кои се капацитетите на Делчевската туристичка индустрија?

Развој на туристички инвентар

ЦИКП спроведе сеопфатно истражување за туристичките потенцијали на општината Делчево. Користејќи специјализирана методологија ЦИКП посети и соодветно оцени повеќе туристички капацитети, во смисла дали постојат и во состојба се наоѓаат (сместувачките капацитети, уметнички галерии, ски лифтови, паркови, ресторани итн.). Најважните наоди од истражувањето се презентирани во следната табела:

Табела 1- Делчево Туристички инвентар

Предмет	Опис	Оценка
1. Сместување	Во Делчево постојат неколку сместувачки капацитети: хотел, два пансиони, три планинарски дома и еден камп. Некои од нив се нефункционални. Останатите пак не соодветствуваат на прифатливите стандарди кои треба да бидат задоволени во поглед на мебел, услуга и грижа за гостите, чистота, пријатно и функционално сместување.	-
2. Точност (релевантност) на добиените информации од локалното население	Локалното население е љубезно и подготвено да помогне на секој и да обезбеди точна информација. Обично не даваат лажни информации. ³⁸	+ +
3. Алтернативни терапии	Не се нудат услуги како алтернативни терапии од типот на Реики, Шиаци, Рефлексологија, Медитатиска арома терапија или Јога. Има неколкумина за кои се верува дека поседуваат исцелителна моќ (биоенергија), кои не се заинтересирани да се промовираат јавно.	- -
4. Археолошки пронаоѓалишта	Погребна кочија која датира од 4-6 век од новата ера, праисториски животински фосили	+ +
5. Уметнички галерии	Нема	- -
6. Столчиња за деца. Соби за преслекување на деца итн.	Нема	- -
7. Чување на деца (бегиситерки)	Околу педесетина млади луѓе имаат работено како бегиситерки во странство и имаат искуство во чување на деца. Дел од нив имаат и завршено и тренинг за тоа.	+
8. Ботанички градини	Нема	- -
9. Автобуска станица/ линии	Единствената автобуска компанија во Делчево има редовна линија секој ден до Скопје. Исто така за време на летната сезона има линии до Загреб и до бугарското приморје, кои не се редовни. Во градот нема автобуска станица, ниту билетара каде може да се купат автобуски билети, поради што билетите се купуваат во автобус. Исто така нема соодветен јавен превоз, туку приватни миникомбини и такси се занимаваат со оваа дејност	- -

39 За деталите види во додатокот, Критериуми за оценување на туристичките сместувачки капацитети (евалуација на сместувачки капацитети)

10. Жичари, Ски-лифтови	Нема	- -
11. Клубови за деца	Има неколку активни клубови за деца во градот, играорни друштва, балет, ликовни колонии, литературен кружок итн.	0
12. Мени за деца	Нема	-
13. Градско осветлување	Во најголем дел на градот Делчево има доволно и рамномерно осветлување. Недостаток во овој поглед е што кејот на реката Брегалница не е осветлен. Исто така и туристичките атракции во околината не се осветлени	0
14. Градскиот парк	Градскиот парк се наоѓа во центарот помеѓу реката и домот на културата. Има отворена бина, погодна за разни манифестации. Се забележуваат напори за култивирање на околината. Сепак одржувањето не е на задоволително ниво, се забележуваат срчи и отворени шишиња расфрлени наоколу кои ја загрозуваат безбедноста на посетителите.	-
15. Чистота, еколошка свест	Делчево во значителна мерка е почист град од Скопје и од повеќето градови во државата. Сепак, во поглед на развиена еколошка свест и високи стандарди, ситуацијата е далеку од задоволителна. Во градот и неговата околина се забележуваат мали диви депонии, кои ја нагрдуваат сликата. Ситуацијата е особено загрижувачка на Голак. Централниот дел е опремен со канти за отпадоци (повеќето направени од бетон), меѓутоа системот на собирање на отпад е сеуште во најголема мерка базиран на големи контејнери.	0
16. Патишта до туристичките атракции	Патиштата до туристичките атракции се во неугледна и лоша состојба, со многу нерамнини и дупки. До одредена мерка се погодни за возење но не за сите видови на превозни средства.	-
17. Ресторани	Во Делчево има 14 ресторани, кои може да се оценат како добри (прифатливи, скромни) во поглед на општо прифатените стандарди за квалитет на производот, просторот и услугата. ³⁹	+
18. Екстермни спортови	Нема	- -
19. Пазар	Пазарот има околу 50 тезги и се наоѓа на пригодна локација, меѓутоа не е заграден и обезбеден. Одржувањето е на ниско ниво. Девет-десетини од производите се носат од други места. Пазарен ден е сабота.	0

⁴⁰ За деталите, види во додатокот, Очекувања и критериуми за ра ресторани (евалуација на ресторани). Ресторанските продукти, услови и услуги се евалуирани според 130 критериуми и се поделени во 5 групи.

20. Фестивали, концерти	14 Јануари- Сурова (локален карневал) Велигден- велигденска изложба на јајца 2 август - с. Свегор 8-9 август- св. Пантелејмон- Фолклорен фестивал „Голачки фолклорни средби“ Септември - Традиционална свадба - Пијанечко Малешевска свадба, и детски музички фестивал 2 август, 1 мај, Ден на ослободување на Делчево, годишница од раѓањето на Гоце Делчев- музички настани Пролет - Пијанечки бисери - тинејџерски фестивал Делчево Денс - регионален детски фестивал за танцување Повремено - Гостување и концерти на домашни поп ѕвезди Гоцеви денови - фестивал на патриотски песни Иако во минатото имало рок настани, денеска тоа не е случај. Во Делчево нема рок и техно забави.	+
21. Фолклорни обичаи и ора	Фолклорните носии се особено карактеристични и специфични. Сепак секојдневно не може да се видат поради тоа што локалното население одамна веќе не ги носи. Единствено може да се видат во просториите на играорното друштво „Гоце Делчев“ или за време на настапите на друштвото. Копија на народни носии (дел или цела) може да се купи за цена од 200 до 1000 евра. Играорното друштво „Копачката“ го изведува орото Копачката на најавтентичен начин облечени во карактеристични оригинални носии.	+
22. Занаети	Неколку локални НВО се занимаваат со занаетчиство, како изработка на текстил, вез, плетење, сувенири од рециклиран материјал, бижутерија, волнени производи (брошеви, чанти, колани), слики од суви и пресирани цвеќиња, часовници, икони на стакло, мермер и дрво, резба и пирогографија. Продажбата на занаетчиските производи не е организирана и не постои продавница за сувенири. Единствено место кога може да се најдат е за време на културни настани и религиозни празници.	+
23. Здрава и органска храна	Пијанец е крај познат по органското производство на сливи. Постојат иницијативи во догледно време да се започне со органско производство и на медот, вишните, кромидот, праската и дивите билки. Овој тип на храна не може да се најде во малопродажба. Ниту рестораните во Делчево не нудат органска храна. Сепак, некои продукти кои се класифицирани како здрава храна може да се најдат во локалните супер маркети во посебен дел наменет за тоа.	0
24. Прошетки, планински велосипедизам	Одредени НВО организираат бесплатни прошетки до археолошките локалитети и до најзначајните цркви, села и планини. И покрај погодниот терен нема организиран планински велосипедизам.	+
25. Јавање коњи	Нема. Има штала и коњи, кои се користат за индустриски цели.	- -
26. Затворени детски игралишта	Во Делчево постои само едно затворено игралиште за деца, кое се наоѓа во трговскиот центар на првиот спрат. Наменето е за деца од 3 до 8 години. Не нуди некоја специјална програма, меѓутоа располага со разновидни играчки за деца. Цената е прифатлива, а работното време е од 12:00 до 20:00 часот.	+

27. Неформални игри и спортови	Во Делчево се организираат неформални фудбалски и кошаркарски натпревари, особено за време на летните месеци	+
28. Пристап до информации на интернет	Општи информации за Делчево се достапни на интернет. Единствената интернет страна за Делчево е: www.delcevo.com	+
29. Масажа	Постои центар за масажа кој нуди и домашна услуга.	+
30. Медицински туризам	Нема приватни очни ординации. Постојат неколку приватни стоматолошки ординации, од кои повеќето се наоѓаат во Здравствениот дом. На жалост, не се целосно опремени и не ги задоволуваат критериумите и барањата на потенцијалните странски туристи. Цените се исти за странци и домашни пациенти, и многу пониски споредено со Бугарија. Стоматолошка хирургија и импланти нема во Делчево, поради недостиг на опрема.	0
31. Планински домови	Неколкуче планински домови се во лоша состојба и се нефункционални.	- -
32. Музеи	Делчево нема музеи. Има една постојана изложба во Домот на култура, која не е обновена долго време. Сите позначајни археолошки наоди, како двоколката од римско време или праисториските фосили се чуваат во Штип или Скопје.	- -
10. Митови и легенди	Равен - колевката на првата словенска азбука, ќелијата на св. Кирил, црквата цар Константин и царица Елена, шумата на диносауруси, Илин камен, исцелителната моќ на св. Пантелејмон, милениумскиот даб на св. Ѓорѓи, Кукуљето, трите свети извори.	+ +
34. Национална кујна	Има неколку локални традиционални јадења кои не се дел од менијата на локалните ресторани.	-
35. Природа	Делчево е карактеристично по недопрената природа, околу градот особено во делот накај стариот граничен премин со Бугарија кај Црна Скала и Голак. Неколку пештери се наоѓаат во близина на градот.	+
36. Ноќен живот	Делчево има забавен ноќен живот. Постојат неколку тренди кафулиња и дискотеки.	+ +
37. Стари занаети	Најголем дел од старите занаети веќе изумреле. Сепак традиционални музички инструменти се изработуваат во Свегор. Исто така неколкумина во Делчево се занимаваат со дрводелство. Дел од нив изработуваат мебел со фолклорни елементи. Во Делчево нема продавница за сувенири. Саем на стари занаети бил организиран еднаш до сега, но тоа не продолжило како традиција	-
38. Надворешни активности	Делчево е домаќин на симболична велосипедска трка, за 9 мај (денот на Европа), исто така Делчево е дел од велосипедската национална тура. Меѓутоа нема специјални патеки за велосипеди.	0
39. Игралишта за деца	Главното игралиште за деца во градот има погодна локација помеѓу новата недоградена црква и спортскиот комплекс, во близина на течението на реката Брегалница. Големо е околу 600 м ² и е заградено, меѓутоа е во исклучително лоша состојба и не е функционално. Од време на време мал забавен парк гостува во Делчево и е лоциран во центарот на градот, веднаш до Домот на културата. Има едно детско игралиште во склоп на градинката и едно во просторот на Центарот за деца со посебни потреби, кое не е отворено за јавност.	-

40. Пренаплатување	Цените се исти за локалното население и странци. Пренаплатување на услуги не е вообичаена пракса	++
41. Јавни тоалети	Има само еден јавен тоалет, кој има погодна местоположба, веднаш до мостот. Бесплатно е, меѓутоа е запоставено и нечисто.	--
42. Рекреациони активности со социјална димензија	Еколошки акции, еколошки пикници, за денот на планетата земја/ три пати годишно	+
43. Патни знаци	Хоризонталната патна сигнализација е истрошена, застарена и не многу корисна, додека вертикална сигнализација скоро и да нема. Сите патокази се на македонски јазик. Нема патокази до главните туристички атракции, со исклучок на еден трошен патоказ до Голак, кој не е од голема помош. Тоа значи дека на туристите им преостанува да се потпрат единствено на помошта и насоката од локалното население да стигнат до одредена дестинација. Повеќето улици немаат тротоар или ако имаат тој е многу тесен и непогоден. Има доволен бесплатен паркинг простор.	-
44. Селски гостилници	Нема	--
45. Безбедна околина	Иако не сосема без криминални инциденти, Делчево сепак е место каде туристите може да се чувствуваат прилично безбедно. Ниското ниво на криминалитет може да има позитивен одраз на бројот на туристи имајќи во предвид дека уличниот криминал, и крадењето на возила е многу ретко. Исто така во Делчево нема опасни маала, кои треба да се избегнуваат во доцните ноќни часови. Не се забележуваат ни улични питачи. Повремените но ретки тепачки во ноќните кафеани се единствените нешта кои го потресуваат овој мирен гард. Не само што тоа се случува многу ретко туку позади нив нема некоја подлабока причина.	++
46. Безбедност при спортски настани, безбедност на опрема и простор	Спортската опрема не се дава под закуп. Нема спортски тренери и инструктори на располагање. Во летно време на базените има спасувачи	-
47. Сауна, Џакузи	Нема	--
48. Извидници	Веќе не	--
49. Трговски центри	Во центарот на Делчево е лоциран трговски центар на два спрата, каде се наоѓаат најголемиот број на продавници.	+
50. Забрана за пушење	Генерално забраната за пушење се почитува. Секој јавен простор има дел за пушачи. Сепак далечината меѓу пушачите и непушачите е несоодветна, т.е. мала.	+
51. Продавница за сувенири	Нема	--
52. Бањи	Се прават испитувања на геотермални води во с. Габрово.	-

53. Спортски објекти	Делчево располага со спортска сала со капацитет за 500 луѓе, која е нефункционална во моментот. Исто така има фудбалски стадион со капацитет од 2000 седишта. Во непосредна близина на фудбалскиот стадион се наоѓаат два отворени базени. Едниот од нив е олимписки базен, додека другиот е за деца. Во склоп на базените има кафуле, облекувални, туш и двајца обучени спасувачи. Постојат две тениски игралишта кои сеуште се во изградба. Во склоп на сите училишта има игралишта, дури некои од нив имаат и атлетски патеки. Во околните села исто така има спортски игралишта. Сите игралишта се отворени и бесплатни. Меѓутоа нитуедно не е осветлено. Двете повеќенаменски осветлени игралишта се наоѓаат во гардот.	+
54. Такси	Достапно и по исти цени како за локалното население така и за странци	
55. Туристичко биро	Нема	- -
56. Туристички атракции прилагодени на сите временски услови	Меморијалниот центар во с. Разловци има кино сала. Археолошките локалитети не се прилагодени за врнежливо време.	-
57. Сообраќајна култура	Во Делчево се забележува ниско ниво на сообраќајна култура. Многу ретко возачите застануваат на пешачки премин. Правилата за превенство на поминување и прилагодена брзина не се почитуваат. Во одредени периоди се забележува значителен број на возачи кои возат под дејство на алкохол. Однесувањето на такси возилата често доведува до закрчување на патиштата. Непрописно паркирање е чест случај, што пречи на движењето на пешаците и велосипедистите. Забележителни се оштетувања на патните знаци. И покрај наведеното стапката на сообраќајни несреќи не е висока. Тоа се должи на малата сообраќајна циркулација. Ризикот за сообраќајни несреќи е поголем за време на ноќните часови во време на викендите, кога е поголемо и нивото на консумирање на алкохол.	-
58. Туристички агенции	Нема	- -
59. Кучиња скитници	Голем број на кучиња скитници може да се забележат на улиците низ Делчево. Тоа е несомнително непријатна слика и прилично ризична ситуација. Кучињата скитници исто така предизвикуваат и сообраќаен метеж.	- -
60. Квалитет на вода	Официјалните анализи (хемиски и радиолошки) потврдуваат дека водата во Делчево е питка. Водата е богата со калциум, а сиромашна во однос на хлорид. Водоводната мрежа е направена од азбест, што би можело да претставува проблем. Сепак најголем проблем на водоводната мрежа е нејзината дотраеност.	0
61. Пристап за лица со посебни потреби	Делчево е прогласен за најдостапен град за лицата со посебни потреби, освојувајќи ја првата награда. Сите јавни институции освен Домот на културата имаат поставено специјални рампи. Повеќето ресторани се лесно достапни (се наоѓаат на приземје). Изненадувачки, нема ни ескалатор ниту лифт или рампа за лица со посебни потреби во трговскиот центар кој е на два спрата. Нема обележани паркинг места за лица со посебни потреби.	+ +
62. Животински свет	Елен, дива свиња, зајак, еребица, фазан, клен, речна пастрмка	+

4.2 Туристи во Делчево

Кој би дошол?

По оценката на капацитетот на Делчевската туристичка индустрија и развојот на инвентар на туристички капацитети, тимот на ЦИКП се фокусираше на оценка на потенцијалниот интерес за посета на општината Делчево од аспект на повеќе категории на туристи. За оваа цел беа земени во предвид неколку категории на туристи (како на пример индивидуалци кои имаат добра финансиска основа но малку време за туризам, авантурист или млади). Имајќи ги во предвид различните категории на туристи ЦИКП се обиде да ги идентификува туристите кои би биле најзаинтересирани да го посетат Делчево од различни причини.

Табела 2 - Групи на туристи

Фактор	Фамилии со деца на предшколска возраст ⁴⁰	Традиционални фамилии ⁴¹	Тинејџери	Богати туристи (кои имаат пари но не и време)	Туристи кои уживаат во природните убавини	Авантуристи	Туристи кои бараат луксуз	Резултат
Сместување				☹			☹	2 ☹
Точност (релевантност) на добиените информации од локалното население		☺	☺	☺	☺		☺	5 ☺
Алтернативни терапии				☹			☹	2 ☹
Археолошки пронаоѓалишта				☹			☹	2 ☹
Уметнички галерии	☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺	7 ☺
Столчиња за деца. Соба за преслекување на деца итн.	☹							1 ☹

41 Одмор со деца до 5 годишна возраст може да биде многу стресен и честопати оваа група не се решава за патување во странство поради безбедносни причини во смисла на пат, храна и здравје. Дел од децата на предучилишна возраст честопати летуваат кај своите баба и дедо, најчесто во време на шпицот на туристичката сезона при што главната причината е одмор на родителите или родителот. За да се придобие оваа целна група потребно е прво да се разубеди дека околината е безбедна и дека располага со потребните капацитети и услуги за таа возрасна група на деца како на пр. детски креветчиња, столчиња за деца, колички за деца, велосипеди прилагодени за деца и обучени и акредитирани бебиситери и дневни центри за згрижување на деца. Кај оваа група на туристи особено се посветува внимание на здравата исхрана, креативни менија и почитување на забраната за пушење во назначените зони. Постоене и достапност на јавни бесплатни капацитети за играње во туристичкото местото или како дел од платената посета на туристичките атракции или туристички капацитети (пабови или сместувачки капацитети) е од клучно значење. Треба да се обезбедат и базени за мали деца, мускули за пливање и посебна програма за деца. Квалитетот на водата и чистота се клучни. Достапност на високо квалитетни капацитети за преслекување на деца во склоп на јавните тоалети, ресторани и атракции исто така се клучни за оваа категорија на туристи. Види на пр. Isle of Wright Council, Tourism Development Plan, The 2020 Tourism Vision, Working Smarter towards a Sustainable Future, October 2005, p. 21

42 Одмор со деца на возраст од пет до дванаесет години претпоставува други предуслови споредено со тие за групата на туристи кои имаат помлади деца и примарно се

Чување на деца (бебеситерки)	😊							1 😊
Ботанички градини				😞	😞		😞	3 😞
Автобуска станица/ линии	😞	😞	😞	😞	😞			5 😞
Жичари, Ски-лифтови		😞	😞	😞		😞		4 😞
Клубови за деца		😞	😞					2 😞
Мени за деца	😞	😞						2 😞
Градско осветлување			😊	😊				2 😊
Градскиот парк	😞	😞	😞	😞				4 😞
Чистота, еколошка свест	😞	😞	😞	😞	😞		😞	6 😞
Патишта до туристичките атракции				😞			😞	2 😞
Ресторани				😞			😞	2 😞
Екстермни спортови				😞		😞		2 😞
Пазар					😞			1 😞
Фестивали, концерти			😊	😊				2 😊
Фолклорни обичаи и ора				😊			😊	2 😊

заинтересирани за одмор во периодот на училишните распусти. Спортски објекти и планини се најголеми атракции во време на училишниот распуст, особено во летно време. Децата на оваа возраст се понезависни и способни за неформални игри и спортови, па во таа насока дали има клубови за деца и можности за откривање на нови работи и искуства е повеќе од важно за оваа група туристи. Потребно е да постои можност за вклучување и на родителите во надворешните активностите со своите деца како на пример велосипедизам, водени спортови и јавање коњи. Id.

Занаети				😊				1 😊
Здрава и органска храна				😞	😞			2 😞
Прошетки, планински велосипедизам		😊		😊		😊		3 😊
Јавање коњи		😞		😞		😞		4 😞
Затворени детски игралишта	😊							1 😊
Неформални игри и спортови		😊	😊					2 😊
Пристап до информации на интернет				😞	😞	😞	😞	4 😞
Масажа				😊			😊	2 😊
Фактор	Фамиили со деца на предшколска возраст	Традиционални фамиили	Тинејџери ⁴²	Богати туристи (кои имаат пари, но не и време) ⁴³	Туристи кои уживаат во природата	Авантуристи	Туристи кои бараат луксуз	Резултат
Медицински туризам								
Планински домови		😞	😞	😞				3 😞

43 Тинејџерите паѓаат под силно влијание на својата возрасна група и на модните трендови. Меѓутоа од друга страна тие имаат потреба за поголема независност и да пробаат нови активности. Родителите на оваа група млади преферираат да бидат сигурни и мирни дека за нивните деца некој се грижи. Надворешни активности и уметности се две потенцијални области кои може да бидат перцепирани како тренди (привлечни, забавни) за тинејџерите. Центри (клубови) кои се занимаваат со разни активности, музички фестивали и социјални капацитети за млади во склоп на сместувачките капацитети или туристички капацитети може да бидат клучни за да се привлече оваа целна група. Id., p.22.

44 Оваа целна група опфаќа три подгрупи: Фамиили со две плати и без деца, Фамиили со единечен приход без деца and Фамиили чии деца се возрасни и преселени. И покрај поинаквите предвидувања десет години порано, сепак се бележи зголемување на бројот на луѓе кои работат повеќе часови. Стресот е главна причина за земање на одмор од работа кај оваа целна група. Иако оваа група туристи не е врзана за одредени потреби карактеристични доколку би имале деца, сепак се ограничени од нивното работно место. Тоа значи дека може да земат одмор во било кое време, но тоа би било за краток временски период и со чести прекини. Карактеристично е за оваа група да биде лојална на местото кое кога ќе го најде ќе ги исполнува нивните барања и преференции. Поради тоа што многу работат имаат потреба за одмор и „акмулирање на енергија“. Одмор подалеку од секојдневните

Музеи		☹		☹	☹		☹	4 ☹
Митови и легенди	☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺	7 ☺
Национална кујна				☹			☹	2 ☹
Природа		☺	☺	☺	☺	☺	☺	6 ☺
Ноќен живот			☺	☺		☺		3 ☺
Стари занаети				☺				1 ☺
Надворешни активности		☹	☹	☹	☹			4 ☹
Игралишта за деца	☹	☹	☹					3 ☹
Пренаплатување				☺	☺		☺	3 ☺
Јавни тоалети		☹	☹	☹	☹	☹	☹	6 ☹
Рекреациски активности со социјална димензија		☹	☹					2 ☹
Патни знаци		☹		☹			☹	3 ☹
Селски гостилници		☹		☹			☹	3 ☹
Безбедна околина	☺	☺	☺	☺	☺		☺	6 ☺
Безбедност при спортски настани, безбедност на опрема и простор			☹			☹		2 ☹

работни обврски за оваа група на туристи е битен. Тоа би можело да значи едноставно одмор без никакви активности неколку дена или активности од типот на велосипедизам или пешачење. Потрага по душевна релаксација како учење нови нешта или откривање на нови нешта би било популарно за оваа категорија туристи. Алтернативни терапии како реики, шиџу, рефлексологија, медитација и јога се особено привлечни и тренди за овие туристи. Рок фестивалите исто така се дел од преференциите на оваа група. Селски предели, културно наследство, уметнички галерии, музеи, стари селски занаети и ботанички атракции би биле особено значаен дел од потенцијалната туристичка понуда. Во овој контекст клучни услови се високиот квалитет на сместување, угостителски објекти (ресторани), и општа околина. Оваа група туристи исто така преферира да не патува со сопствениот автомобил, доколу патувањето е брзо и добро организирано. Id.

Сауна, Џакузи				☹			☹	2 ☹
Извидници			☹					1 ☹
Трговски центри				☺			☹	1 ☺ 1 ☹
Забрана за пушење	☺	☺	☺		☺			4 ☺
Продавница за сувенири		☹	☹	☹	☹		☹	5 ☹
Бањи				☹			☹	2 ☹
Спортски објекти		☺	☺					2 ☺
Такси	☺	☺	☺	☺			☺	6 ☺
Туристичко биро		☹		☹	☹	☹	☹	5 ☹
Туристички атракции прилагодени на сите временски услови				☹			☹	2 ☹
Сообраќајна култура				☹			☹	2 ☹
Туристички агенции	☹	☹	☹	☹	☹		☹	6 ☹
Кучиња скитници	☹	☹	☹	☹	☹		☹	6 ☹
Квалитет на вода	☹				☹			2 ☹
Пристап за лица со посебни потреби	☺							1 ☺
Животински свет					☺	☺		2 ☺

Фактор	Фамилии со деца на предшколска возраст	Традиционални фамилии	Тинејџери	Богати туристи (кои имаат пари, но не и време)	Туристи кои ужуваат во природата ⁴⁴	Авантуристи ⁴⁵	Туристи кои бараат луксуз ⁴⁶
Резултат	8 😊 9 😞	10 😊 19 😞	12 😊 15 😞	8 😊 15 😞	7 😊 14 😞	6 😊 7 😞	9 😊 22 😞

- 45 Оваа група туристи е заинтересирана за природата и еколошките теми. Исто така се заинтересирани за животинскиот и растителен свет. Пешачењето и велосипедизмот се клучни активности за оваа група, така што важен услов се планински, безбедни патеки. Локални производи, особено органска храна, пазари и менија кои ја содржат локалната понуда се особено привлечни за оваа група. Иако патувањето без автомобил претпоставува поголемо планирање и трпение, сепак за оваа група туристи најважна е еколошката придобивка од тоа. Имајќи предвид дека одмор без автомобил би бил особено атрактивен за овие туристи, тоа би претпоставило добро организиран локален транспортен систем. Id.
- 46 Оваа група е малку помлада и во најголем дел се однесува на фамилии чии деца се возрасни и преселени. Особено значајно е што овие туристи се потенцијален пазар во текот на целата година. Овие туристи се заинтересирани за фамилијарни активности и нови искуства, како екстремни спортови, планински велосипедизам, јавање коњи и параглајдерство. Според тоа безбедноста и јасни и добри инструкции се од огромна важност. Исто така постојат специфични програми и активности за градење на тимски дух на разни фирми. Id, p. 23.
- 47 Голем број на луѓе сакаат и се спремни да платат за екстра специјално искуство. Славeње на одредени датуми е главниот мотив и причина за патување на оваа група при што префинети луксузни ресторани, лична услуга, големо уживање и необична забава се клучни. Настани како годишници, свадби, медени месеци поставуваат такви високи барања и стандарди. Здравствени и третмани за разубавување - ароматерапија, индијска масажа на глава или козметички третмани комбинирани со сауни и џакузи се популарни. Висококвалитетно производство и првокласна услуга се клучни при избор на рестораните. Живописни предели и тивка природа се преференција на оваа група, меѓутоа поважно за оваа категорија туристи е сместувачките капацитети да исполнуваат високи стандарди. Високо квалитетни уметнички галерии, уметнички центри, продавници и културно наследство се значајни елементи за понудата за оваа група туристи. Id.

Објаснување на категориите туристи:

1. Фамии со деца на предшколска возраст

Одмор со деца до 5 годишна возраст може да биде многу стресен и честопати оваа група не се решава за патување во странство поради безбедносни причини во смисла на пат, храна и здравје. Дел од децата на предучилишна возраст честопати летуваат кај своите баба и дедо, најчесто во време на шпицот на туристичката сезона при што главната причината е одмор на родителите или родителот. За да се придобие оваа целна група потребно е прво да се разубеди дека околината е безбедна и дека располага со потребните капацитети и услуги за таа возрастна група на деца како на пр. детски креветчиња, столчиња за деца, колички за деца, велосипеди прилагодени за деца и обучени и акредитирани бекиситери и дневни центри за згрижување на деца. Кај оваа група на туристи особено се посветува внимание на здравата исхрана, креативни менија и почитување на забраната за пушење во назначените зони. Постоение и достапност на јавни бесплатни капацитети за играње во туристичкото местото или како дел од платената посета на туристичките атракции или туристички капацитети (пабови или сместувачки капацитети) е од клучно значење. Треба да се обезбедат и базени за мали деца, мускули за пливање и посебна програма за деца. Квалитетот на водата и чистота се клучни. Достапност на високо квалитетни капацитети за преслекување на деца во склоп на јавните тоалети, ресторани и атракции исто така се клучни за оваа категорија на туристи.

Заинтересирани за:

- Безбедна средина
- Адаптирани капацитети за деца (столици за деца, даски за преслекување итн.)
- Акредитирани бекиситери
- Имагитивни менија
- Локали каде е забрането пушење
- Капацитети за играње за деца
- Квалитетна вода
- Чистота
- Капацитети за преслекување на деца

2. Традиционални фамии

Одмор со деца на возраст од пет до дванаесет години претпоставува други преференци споредено со групата на туристи кои имаат помлади деца и примарно се заинтересирани за одмор во периодот на училишните распусти. Спортски објекти и планини се најголеми атракции во време на училишниот распуст, особено во летно време. Децата на оваа возраст се понезависни и способни за неформални игри и спортови, па во таа насока клубови за деца и можности за откривање на нови работи и искуства е повеќе од важно за оваа група туристи. Потребно е да постои можност за вклучување и на родителите во надворешните активности со своите деца како на пример велосипедизам, водени спортови и јавање коњи.

Заинтересирани за:

- Спортски објекти
- Планини
- Чистота
- Неформални игри и спортови
- Клубови за деца
- Можности за откривање
- Велосипедизам
- Водени спортови
- Јавање коњи

3. Тинејџери

Тинејџерите паѓаат под силно влијание на својата возрасна група и на модните трендови. Меѓутоа од друга страна тие имаат потреба да ја развијат својата независност и да пробаат нови активности. Родителите на оваа група млади преферираат да бидат сигурни и мирни дека за нивните деца некој се грижи. Надворешни активности и уметности се две потенцијални области кои може да бидат перцепирани како тренди (привлечни, забавни) за тинејџерите. Центри (клубови) кои се занимаваат со разни активности, музички фестивали и социјални капацитети за млади во склоп на сместувачките капацитети или туристички капацитети може да бидат клучни за да се привлече оваа целна група.

Заинтересирани за:

- Активности на отворено
- Уметност
- Музички фестивали
- Ноќен живот

4. Богати туристи (кои имаат пари, но не и време)

И покрај поинаквите предвидувања десет години порано, сепак се бележи зголемување на бројот на луѓе кои работат повеќе часови. Стресот е главна причина за земање на одмор од работа кај оваа целна група. Иако оваа група туристи не е врзана за одредени потреби карактеристични доколку би имале деца, сепак се ограничени од нивното работно место. Тоа значи дека може да земат одмор во било кое време, но тоа би било за краток временски период и со чести прекини. Карактеристично е за оваа група да биде лојална на местото кое кога ќе го најде ќе ги исполнува нивните барања и преференции. Поради тоа што многу работат имаат потреба за одмор и „акумулирање на енергија“. Одмор подалеку од секојдневните работни обврски за оваа група на туристи е особено значајно. Тоа би можело да значи едноставно одмор без никакви активности неколку дена или активности од типот на велосипедизам или пешачење. Потрага по душевна релаксација како учење нови нешта или откривање на нови нешта би било популарно за оваа категорија туристи. Алтернативни терапии како реики, шиацу рефлексологија, медитација и јога се особено привлечни и тренди за овие туристи. Рок фестивалите исто така се дел од преференциите на оваа група. Селски предели, културно наследство,

уметнички галерии, музеи, стари селски занаети и ботанички атракции би биле особено значаен дел од потенцијалната туристичка понуда. Во овој контекст клучни услови се високиот квалитет на сместување, угостителски објекти (ресторани), и општа околина. Оваа група туристи исто така преферира да не патува со сопствениот автомобил, доколу патувањето е брзо и добро организирано.

Заинтересирани за:

- Пешачење или велосипедизам
- Курсеви за учење нови нешта
- Откривање на нови нешта
- Алтернативни терапии
- Фестивали
- Селски предели
- Културно наследство и ботанички атракции
- Уметнички галерии
- Музеи
- Селски занаети
- Квалитетно сместување
- Ресторани
- Општа околина
- Патување без сопствена кола

5. Туристи кои уживаат во природата

Оваа група туристи е заинтересирана за природата и еколошките теми. Исто така се заинтересирани за животинскиот и растителен свет. Пешачењето и велосипедизмот се клучни активности за оваа група, така што важен услов се планински, безбедни патеки. Локални производи, особено органска храна, пазари и менија кои ја содржат локалната понуда се особено привлечни за оваа група. Иако патувањето без автомобил претпоставува поголемо планирање и трпение, сепак за оваа група туристи најважна е еколошката придобивка од тоа. Имајќи предвид дека одмор без автомобил би бил особено атрактивен за овие туристи, тоа би претпоставило добро организиран локален транспортен систем.

Заинтересирани за:

- Животна средина
- Див животински свет
- Пешачење и велосипедизам
- Органска храна
- Пазари со свежа храна

6. Авантуристи

Оваа група е малку помлада и во најголем дел се однесува на фамилии чии деца се возрасни и преселени. Особено значајно е што овие туристи се потенцијален пазар во текот на целата година. Овие туристи се заинтересирани за фамилијарни активности и нови искуства, како екстремни спортови, планински велосипедизам,

јавање коњи и параглајдерство. Според тоа безбедноста и јасни и добри инструкции се од огромна важност. Исто така постојат специфични програми и активности за градење на тимски дух на разни фирми

Заинтересирани за:

- Екстремни спортови
- Планински велосипедизам, јавање коњи и параглајдерство
- Безбедност и обучени тренери

7. Туристи кои бараат луксуз

Голем број на луѓе сакаат и се спремни да платат за екстра специјално искуство. Славење на одредени датуми е главниот мотив и причина за патување на оваа група при што префинети луксузни ресторани, лучна услуга, големо уживање и необична забава се клучни. Настани како годишници, свадби, медени месеци поставуваат такви високи барања и стандарди. Здравствени и третмани за разубавување - ароматерапија, индијска масажа на глава или козметички третмани комбинирани со сауни и џакузи се популарни. Висококвалитетно производство и првокласна услуга се клучни при избор на рестораните. Живописни предели и тивка природа се преференција на оваа група, меѓутоа поважно за оваа категорија туристи е сместувачките капацитети да исполнуваат високи стандарди. Високо квалитетни уметнички галерии, уметнички центри, продавници и културно наследство се значајни елементи за понудата за оваа група туристи.

Заинтересирани за:

- Луксузни ресторани
- Лична услуга
- Големо уживање и необична забава
- Третмани за здравје и убавина
- Сауни, џакузи
- Високо квалитетно локално производство
- Живописни предели
- Високи стандарди исполнети од капацитетите
- Галерии, центри на уметност, продавници
- Значајни туристички атракции

4.3 Развој на туризмот во Делчево

Силни и слаби страни, можности и закани (SWOT анализа)

ЦИКП спроведе анализа за потенцијалите на Делчевската туристичка индустрија испитувајќи ги потенцијалните силни и слаби страни, можности и закани на туристичкиот раст. Во следната табела се прикажани главните резултати од SWOT анализата:

Табела 3 - SWOT анализа

Предности	Слаби страни
- Археолошки локалитети и наоди - Митови и легенди - Природа - Безбедна околина	- Чистота и еколошка свест - Јавни тоалети - Сообраќајна култура - Кучиња скитници - Продавници за сувенири (нема) - Туристичко биро (нема) - Интернет пристап до информации за туризам (нема) - Стручна подготовка за туризам - Жичара, ски-лифтови
Можности	Закани
- Фестивали и концерти - Фолклорни обичаи и ора - Национална кујна - Нокен живот - Медицински (стоматолошки туризам) - Селски гостилници - Планинарење и планински велосипедизам - Туристички агенции - Етно парк - Гео-термички води во Габрово - Април- месец на книгата - Нов граничен премин Црна Скала - Транзитен реон	- Недостиг на механизми за одржување на инфраструктура - Повторно појавување на трговија со бело робје - Дотраени азбестни водоводни цевки - Недоволен капацитет на вода на Голак - Систем на собирање одпад (контејнери) - Неоперативна регионална депонија - Кражба и уништување на јавни добра (пр. кражба на капац од шахти, патокази итн.) - Изумирање на старите занаети - Болест на органски произведената слива - Емиграција

5. Препораки

Во почетокот, туристичката стратегија треба да се базира главно на митови и легенди.⁴⁷ Делчево избобилува со митови и легенди, кои се привлечни и соодветни за презентација пред повеќе групи туристи и што е уште поважно не бараат голема инвестиција. Во оваа смисла корисно би било да се има во предвид успехот на туристичката атракција Лох Нес (Loch Ness) и да се размисли околу пресликување на тој пристап.⁴⁸ Се што е потребно за почеток е добра приказна поврзана со некоја локација и агресивна промотивна кампања. Останатото ќе си дојдат само од себе. За оваа цел предлагаме промоција на следните митови и легенди.⁴⁹

Илин Камен

Пред многу години живеела скромната и убава овчарка Илина. Илина била прекрасна, заслепувачки убава. Нејзината волшебна привлечност ги мамела воздишките и погледите на сите во селото. Но и на тиранинот. Восхитен од Илина, тиранинот решил да и ја земе за себе. За да не падне во рацете на тиранинот, во безизлезна ситуација да биде заробена Илина се помолила на Господ да ја претвори во камен. Бог ги послушал нејзините молитви. Денеска на тоа место за трагичната судбина на Илина сведочи каменот, наречен по неа- Илин камен. Од тогаш тој камен е познат по својата вселенска моќ да лечи и помага од предвремени спонтани абортуси. Многу жени рекле дека благодетот на мајчинството го должат на каменот под кој треба да се помине, во правец од запад кон исток, секој ден освен сабота.

Кукуље

Многу одамна, била приредена голема свадба за синот на еден богат човек. Пијаните сватови на пат да ја земат невестата пресретнале еден стар сиромав човек облечен во износена и парталава облека. Човекот ги замолил да му помогнат со парче леб. Наместо тоа пијаните сватови почнале да го понижуваат и да го навредуваат. Но тоа што сватовите не знаеле, било дека стариот човек пред нив бил Господ,

-
- 48 Анализата на туристичкиот инвентар, групи на туристи и SWOT анализата покажа дека на Делчево му недостигаат два најважни моменти за туристички развој: инфраструктура и природни убавини. Во оваа смисла Делчево не може да се пофали со изградена туристичка инфраструктура ниту пак со некои сензационални пруродни убавини како море или високи планини. Затоа развојот на туризмот не може да биде зачат врз база на гореспоменатото. Во оваа смисла митовите и легендите се добра замена за недостигот од туристичка понуда. Според тоа, кога значаен број туристи ќе бидат привлечени од мистеријата на локалните митови и легенди и започнат да ги посетуваат тие места, побарувачката за туристичка инфраструктура ќе порасне. Штом има пазарно базирана побарувачка за туристичка инфраструктура, понудата ќе се зголеми и тоа би резултирало во подобрена туристичка инфраструктура.
- 49 Постојат и други начини на поттикнување на туристичкиот развој. Еден од нив е т.н. Дубаи пристап, кој е екстрем случај. Ова претпоставува голема инвестиција во туристичката инфраструктура како основа за зачнување на туристичкиот развој во место кое има недостиг од туристички атракции. Овој пристап не е соодветен за Делчево, поради недостигот на финансиски потенцијал.
- 50 Оваа листа не е исклучива. Има и уште многу други митови и легенди поврзани за Делчево, кои не се вклучени во оваа студија.

преправен во питач, искушувајќи и предизвикувајќи ја нивната хумана страна. Згрозен од безобзирноста и бесчувствителноста на сватовите, Господ ги претворил во камења. Од тогаш па до денес овој споменик на природата сведочи до каде може да оди нехуманоста на човекот. Понекогаш, во текот на септември за време на бура, може да се чујат воздишките на сватовите како се кајат и преколнуваат да се тргне клетвата фрлена на нив.

Исцелителната моќ на св. Пантелејмон

На падините на планината Голак се наоѓа црквата св. Пантелејмон во која има свети извори вода. Се верува дека оваа вода лечи. Секојboleжлив човек кој ќе се замие со светата вода, според верувањето, за брзо време ќе се опорави. Светата вода треба да се земе во ноќта на 8 кон 9 Август на големиот празник на црквата св. Пантелејмон.

Равен- колевката на првата словенска азбука

Градот Равен бил центарот на некогаш многу моќното Брегалничко војводство. Во 9 век, војводството било управувано од св. Методиј, братот на св. Кирил. За време на својот дестгодишен престој во Равен, браќата ја напишаа првата словенска азбука- Глаголица. „И приведоше мене во град Равен, на раце, преко Брегалнице. Ас написав им 32 слова. Ас их мало учех, а они много преобратаха“, стои во преданието во панонските легенди од светите браќа. Од тогаш писменоста и знаењето се раширија низ целиот словенскиот свет. Сепак корените оставнуваат во Равен. Затоа Равен е толку посебно место.

Препораки за оживување на туризмот во Делчево:

- Туристичка интернет страна/портал каде ќе биде презентирана туристичката понуда на Делчево и неговата околина. Во иднина да се надогради интернет страната со можност за туристички резервации преку интернет. Рекламирање на познати туристички сајтови, за размена на реклама на сајтот за туристичката понуда на Делчево на нивните портали.
- Воспоставување на контакти со туристички агенции од Македонија и странство и вклучување на Делчево во нивната понуда.
- Да се формира шинтерска служба која ќе го реши проблемот на кучиња скитница. Доколку мора да се продолжи со практиката на стрелање на кучињата скитници, тоа да се прави од професионални ловџии, односно да се вклучат ловџиските друштва. Тоа би значело напуштање на досегашната практика, оваа активност да биде спроведувана од државни службеници, кои не се тренирани и не се толку ефикасни, што би можело да има негативни последици врз околината. Оружјето и муницијата да биде на товар на ловџиските друштва, при што за возврат би добиле одредени привилегии од јавните власти, како на пример квота за бесплатни дозволи за ловење. Јавните претпријатија би требало да обезбедат транспорт и ископување на дупки.
- Да се организира кампања за подигање на свесноста за сообраќајна култура. Да се обрне особено внимание на ситуацијата на пешаците и велосипедистите во сообраќајот, возење под алкохолизирана состојба и важноста на хоризонталната сигнализација (да не се уништува).
- Да се постават два билборди на кои би биле претставени туристичките атракции прикажани на туристичка мапа. Едниот да биде поставен во центарот на Делчево, додека другиот на регионалниот пат М5.
- Системот на собирање отпад базиран на контејнери, да се замени со зелени канти за отпад. Тоа би придонело за намалување на штетата на возилата за собирање отпад, предизвикана од моменталниот систем на собирање отпад со големи контејнери и би го забрзал процесот. Обично луѓето се поселективни при фрлање отпад кога на располагање имаат зелени канти за отпад.
- Повторно отварање на преговорите за регионална депонија во Карбинци. До тогаш, да се води грижа за патот до локалната депонија Острец. Да се воведат систем на одделно собирање отпад и да се работи на имплементација на Националната стратегија за собирање на цврст отпад. Да се поддржат локални НВО иницијативи, како тие на организацијата „Дождовник“ и нивните напори да го исчистат градот и неговата околина, вклучително и Голак.
- Менијата да бидат преведени на англиски и на други странски јазици. Да се направи обид за воведување на детско мени во рестораните.

- Да се аплицира за донации за обновување на детските игралишта. Да се развијат механизми за нивно одржување, како на пример возрасна граница, наплаќање на влез, работно време, волонтерска работа на игралиштата и парични донации од заинтересирани граѓани.
- Да се размисли за отварање на кошаркарски/фудбалски игралишта покриени со балони. Искуството покажува дека иницијативи од овој тип се економски исплатливи, особено преку земската сезона.
- Да се напушти досегашниот критериум за учество во детски фудбалски турнири финансирани од УЕФА (во август) да бидат офатени само деца од Делчево, и да се канат деца од други места.
- Да се размисли за воведување на ноќно капење. Искуството покажува дека таква понуда би била привлечна за посетители и од околните места и дека би била економски исплатлива во текот на летните месеци.
- На крај од месец април да се организира еден заеднички саем (Денови на кариера и образование) кој во себе би ги содржел веќе постоечките манифестации како НВО саемот (27-28 април), Денот на книгата (24 април), Денот на младите (24 април), Денот на заштита на интелектуалната сопственост (24 април) но и би вовел некои новитети. Денови на кариера и образование би можело да дадат нова димензија на овој настан. Млади луѓе од источна Македонија и 10 000 илјади студенти од Балгоевград би биле заинтересирани за учество на еден ваков настан. Приватни универзитети и бројни компании од Балканот би можеле да се презентираат и привлечат млади кадри за работа. Саемот би можел да биде придружен со натпревар на музички бендови или техно (диџеј) настап. Најважно за овој настан би било доколку прерасне во традиција, со конкретен датум и место на одржување.
- Промоција на локалните фестивали, со особено внимание на Сурова (14 јануари) и Пијанечко Малешевска свадба. Сурова е особено атрактивна не само затоа што се работи за традиционален и невообичаен карневал, туку затоа и што се поклопува со туристичкиот периодот во Бањско, што би можело да влијае на поголем број потенцијални посетители на карневалот. Понатаму, тоа што Пијанечко Малешевската свадба подсетува на Галичката свадба, би можело да биде предност но и неповолен момент. Голачки фолклорни средби (8 август) може да биде особено интересен настан за поширок круг на туристи доколку поинтензивно и агресивно се промовира во контекст на легендата за исцелителната моќ на св. Пантелјмон. Можно е дека промоција на повеќе од два фестивали во Делчево е ризичен потфат од аспект на ограничени финансии и низок прилив на туристи. Таков чекор би претпоставувал распрскување на фондови, што би имало негативно влијание при создавање на фестивал-бренд на Пијанечкиот крај. Во таков случај, би постоеле многу мали, слаби и епизодни фестивали наместо помалку но силни, традиционални и агресивно промовирани.⁵⁰ Во моментот за Делчево посоодветна е второ споменетата ситуација.

51 Најголем дел од фестивалите не можат да одржат континуитет, утврдени датуми и локација, што е клучно за одржлив успех.

- Да се изберат и промовираат локални јадење и менија. И покрај многуте специфични традиционални јадења Делчево не е пошироко особено познато по некое свое специфично локално јадење. Пастрмајлија можеби е најблиску и најсоодветно да биде локален заштитен знак, меѓутоа не е карактеристично исклучиво за овој регион. Други градови во близина како Штип и Велес успешно презентираат ексклузивитет во однос на ова јадење презентирајќи го како локален бренд. Во таа насока пастрмајлијата би била погодна за создавање регионален бренд, но не и локален на Делчево. Имајќи во предвид дека во текот на годината температурата во Делчево се движи од под нулата до исклучително високи температури во летните месеци, предлагаме не едно туку две сезонски менија, секое соодветно на годишната сезона. Локалните менија би можеле да бидат направени врз основа на следните предлози:

Зимско мени: Селско месо, овчи јогурт, селско месо во расол, кисела зелка со суви пиперки, селска пита со праз, пита со црева од свиња или јагне, домашна ракија од сливи, пијанечко јаболко, сутлијач, планински мед, ореви, Голачка плескавица со сирење.

Летно мени: Говедска чорба, пијанечка овчарска салата (овча урда, овчи кашкавал, пушено месо, домати, краставица, лути пиперки, варени јајца), Влашки пржено сирење, превиткан колбас- Царево село, Мешано месо- Мома Алтана (телешко, свинско, јагнешко, кромид, лук, пиперка, шумски печурки, палачинки со мед, ореви, џем од скокви, боровинки, малини и јагоди, домашно вино.

- Основање на туристичко биро и продавница за сувенири. Имајќи ги предвид предходните искуства дека оваа идеја се покажа како неодржлива сама по себе (берем на почеток додека да се видат првите резултати од туризмот), предлогот е тоа да се оформи во склоп на некоја институција која успешно работи и одржува контакти со странство како и со домашната јавност, како на пример Регионалниот центар за застапување-РЦЗ, при што ова би му била негова секундарна дејност додека се создадат услови за самостојно постоење и делување на туристичко биро во општината. РЦЗ има добра местоположба во самиот центар на Делчево, располага со доволно простор и има подолго работно време. Во почетокот продавницата за сувенири би можело да наликува на тие во хотелите Оаза и Изгрев во Штип- витрини со производи изработени од разни НВО специјализирани за рачни занаети.
- Да се направи и да оживее граничниот премин кај Црна Скала, благодарение на кој би се скратил патот до Софија дури за 100 км, што би можело да придонесе за поголем број на посетители.
- Концептот на селски гостилници би можел да се покаже како економски исплатлив, особено доколку се служи традиционалната кујна и органски произведена храна.
- Да се премести јавниот тоалет од центарот на градот. Иако се работи за корисен јавен простор, не е јасно дали општината на Делчево во моментот е во ситуација да овозможи соодветно функционирање на јавниот тоалет. Би било

корисно доколку просторот се реновира, се воведо систем на наплата за користење како и дополнителни механизми за негово одржување.

- Да се отвори автобуска станица. Услов за тоа најпрво би било дефинирање на локацијата на меѓуградската автобуска станица. Без автобуска станица Делчево ќе остане во недостиг на редовен и добро организиран автобуски превоз, што сигурно би било пречка при развојот на туризмот.
- Да се организира локален јавен транспорт (освен такси превозот) врз основа на систем на издавање дозволи. То би можело да биде профитабилен потфат имајќи во предвид дека има околу 1500 работници и ученици кои секојдневно патуваат од околните села во Делчево и назад. Во моментот постои ефтин превоз обезбеден од приватни „диви“ транспортери (со нерегулиран статус). Локалните власти би требало да воведат систем на издавање дозволи и да ги утврдат критериумите кои еден приватен транспортер би требало да ги исполни за да се занимава со дејноста, а дозволи би се дале на тие кои највисоко котираше од сите пријавени.
- Да се стави фокус на планинскиот велосипедизам, во склоп на иницијативите за развој и поддршка на надворешни активности. Истражувањето покажува дека Голак нуди погоден терен за тоа. Планински велосипедизам не бара голема инвестиција и не е никаде во земјава развиен, што укажува дека конкуренцијата во овој момент е слаба.
- Редовна проценка преку анкети, на нивото на трошок на туристите кои се во посета на Делчево.

Локалните туристички работници треба да имаат во предвид дека во иднина туризмот би се карактеризирал со: 1) зголемен број постари туристи- кои би биле поздрави и побогати (2) зголемен интерес за одмор кој провира здрав живот (3) одмор при што уметноста, културата и историјата би играле клучна улога (4) зголемен интерес за интернет при барање и резервирање на туристички одмор (5) поголема побарувачка за еколошки туристички дестинации (6) тренд на кратки одмори под притисок на работата (7) одмор искombиниран со можности за развивање хоби, нови интереси и едукативни курсеви (8) зголемен број на туристи кои очекуваат и бараат висок квалитет и стандарди.⁵¹

51 Види Isle of Wright Council, Tourism Development Plan, The 2020 Tourism Vision, Working Smarter towards a Sustainable Future, October 2005. стр.11.

5.1 Дополнителни препораки за студијата „Развивање на скриените можности“ базирани на коментарите и сугестиите од Туристичкиот форум организиран во Делчево на 17.12.2007 година:

- Развој на селски туризам во Делчево би бил долг процес, кој изискува постепено сеопфатен пристап. Имајќи во предвид дека Делчево има потенцијал за развој на рурален туризам, првиот чекор би требало да биде направен со пилот проект при што би се избрало и промовирало едно село. Од голема корист би биле успешните искуства за развој на туризмот во Брајчино (контакти помеѓу Делчево и Брајчино се веќе воспоставени) Особено значаен момент за успех на оваа иницијатива би било подигање на свеста кај локалното население за значењето селскиот туризам врз локалната економија.
- Делчево е познато по еко-храната (органското производство на храна), што е област во подем во светски рамки и област во која се направени значајни напори. Сепак има простор за подобрување, особено во однос на промоција на органското производство како една од главните карактеристики на Делчево, која би можело да влезе во туристичката понуда. Развојот на органското производство на храна би бил значаен импут при промоцијата на Делчево како еко-туристичка дестинација.
- Пијанец, регионот во кој Делчево припаѓа, има богата фолклорна традиција. Орото „Копачка“ кое најавтентично се изведува од истоименото локалното фолклорно друштво, потребно е да се брендира. Во оваа насока се надоврзува и проблемот што луѓето кои го изведуваат се веќе во поодминати години и треба да бидат заменети од помладите генерации. Така што повеќе од важно е оваа традиција да се пренесе на помладите за да се продолжи со автентичната изведба на ова оро.
- Промоцијата на традиционалните фолклорни обичаи на жалост го нема добиено потребното внимание, досега. Скоро и да нема публикации кои говорат за богатата традиција на овој реон, иако некои локалци го посветиле сето свое професионално дело на собирање и истражување на фолклорните обичаи кои би можеле да бидат атрактивни како дел од туристичката понуда на овој крај. Димитар Узунски најдобро ги познава обичаите во Пијанец и голем дел преточил во пишана форма, но за жал неговите истражувања не се објавени како колекција за Делчево.
- Во пијанечкиот регион има многу цркви, од кои значаен дел се од непроценливо значење, како црквата во Селник. Во овој контекст, верските празници карактеристични за секоја црква поединечно како и верските обичаи карактеристични за нивна прослава би можеле да се атрактивен дел од потенцијалната туристичка понуда.
- И покрај значајните археолошки и палеонтолошки наоѓалишта и наоди, Делчево нема музеј. Тоа е главната причина поради која наодите се изложени во музеите во другите градови (на пр. Штип). Идајата за отварање на музеј во Делчево треба сериозно да се рзгледа, имајќи во предвид дека голем потенцијал за развој на туризам постои преку една таква институција.

- Во контекст на предходната препорака, потребни се поголеми инвестиции во археолошки и палеонтолошки наоѓалишта, преку подобрување и зголемување на истражувањата и ископувањата.
- Пијанечкиот крај во минатото бил познат по развиеното занаетчиство, но денеска, тоа не е случај. Делчево се соочува со изумирање на старите занаети. Имајќи го во предвид значењето на овој сектор не само за локалната економија туку и за развој на туризмот, конкретни чекори треба да се превземат за заштита, развој и промоција на старите, традиционални занаети во Делчево (некои примери се изработката на гајди и мали барабанчиња во Свегор, изработка на фолклорни носии)
- Во 90-тите години, Голак беше омилена дестинација за многумнина, особено за деца кои уживаа во природата и чистиот воздух. За жал, златните години за Голак одамна поминаа. Потребно е да се превземат иницијативи за максимално да се искористат потенцијалите на планината. Еколошката средина, богатата флора, големиот потенцијал за развој на планински велосипедизам и екстремни спортови се дел од потенцијалните активности кои би можеле да бидат развиени и понудени не само на домашните туку и на странските туристи.
- За подобро промовирање на овој крај би било корисно доколку се создаде маската на општината која би ги отсликувала главните карактеристики на реонот.

5.2 Предлог туристичка рута за Делчево

Посета на следните туристички атракции:

Ден 1

1. Илин камен (Каменот заштитник на бременоста)

Во близина на селото Свегор се наоѓа каменот, за кој постои верување дека има исцелителна моќ. Меѓу локалното население е познат под името Илин камен. Со него се врзува трагичната судбина на убавата овчарка Илина, која Господ ја претворил во камен за да го избегне да падне во раце на тиранинот. Освен легендите заведени околу ова место, секој занемува и од прекрасната недопрена природа која го краси ова чудо на природата. Низ годините на ова место дошле многумина, најголем број жени за да ја дотраат бременост. Локалното население раскажува дека илин камен помогнал на многу жени да станат среќни мајки.

Такси цена во еден правец до Свегор: 70 ден.

2. Црквата св. Пантелејмон (Исцелителната моќ на св. Пантелејмон)

До црквата св. Пантелејмон може да се стигне со кола, следејќи го патот за Голак. Црквата е изградена во 1913 година на темелите на црквата св. Петка, која била уништена за време на Отоманската империја. Се верува дека изворите во црквата се свети и имаат исцелителна моќ. Ноќта на 8 август према 9 е голем празник кој го слави св. Пантелејмон. Во негова чест тој ден на Голак се собираат многу луѓе за да се замијат со светата вода и да уживаат во богатата културна и музичка програма. Освен за тој празник Голак е привлечна дестинација за туристичка посета нудејќи релаксација и прекрасни пејсажи.

Цена за такси во два правци до Голак: 250 денари

Ден 2

3. Кукуље (скаменетитите сватови)

Во близина на селото Иственик во тешко достапен регион, каде може да се стигне само пешки се наоѓа Кукуљето. Со кола е пристапно само до селото Иственик. Погледот на Кукуљето е импресивен, според леѓендата големите камени фигури се пијаните сватови кои на пат да ја земат невестата го сретнале господ преправен во питач. Поради нехуманиот и понижувачки однос кон него, Господ ги казнил скаменувајќи ги.

Цена на такси во два правци до с. Иственик: 250 ден.

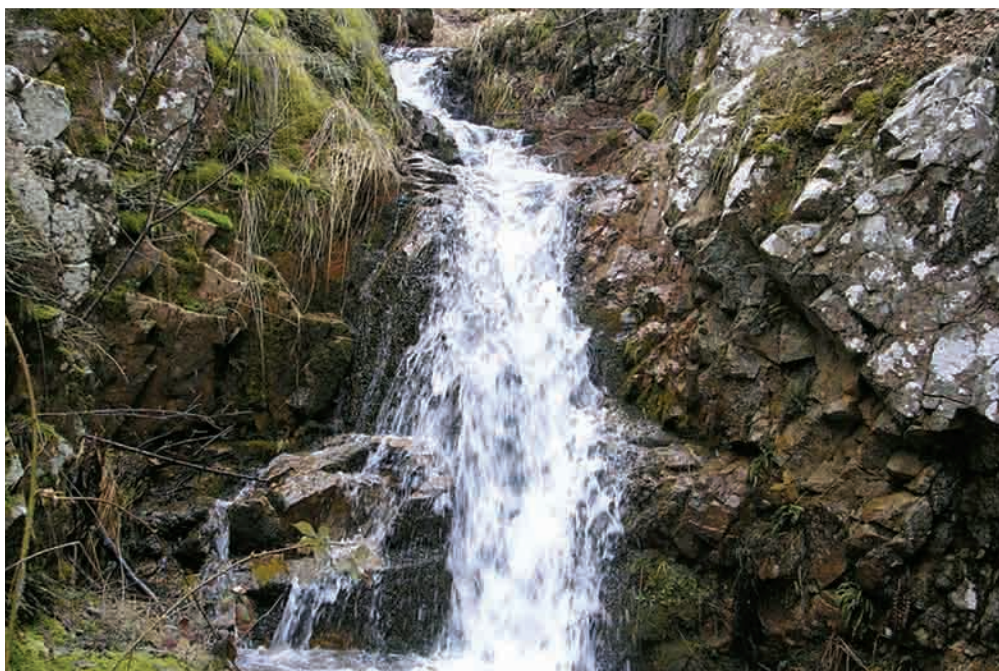
4. Равен (Колевката на првата словенска азбука)

Во близина на селото Разловци, дел од локалното население верува дека се наоѓа келијата на св. Кирил, каде преведувал црковни книги од Грчки на Словенски. Според некои таму се наоѓал градот Равен кој бил управуван од братот на Кирил, Методиј. (При оваа посета интересно би била туристичка обиколка и на с. Разловци кое е карактеристично по својата автентична архитектура, црквата „Царица Елена и Константин“ итн.)

Цена на такси во двата правци до Разловци: 400 денари

ФОТОГРАФИИ ОД ДЕЛЧЕВО

Кукуље: Нов Иственик
Kukulje locality: Nov Istevnik

Илин камен - каменот на плодноста
Ilin Kamen - the rock that saves pregnancy

Кукуље - легенда за скаменетите свадбари
Kukulje - a legend about the petrified wedding guests

Локалитет Градиште, с. Град
Gradishte locality, Grad village

Играорно друштво „Копачката“
„Kopachkata“ Cultural ansamble

Рачно изработени инструменти од старите пијанечки занаетчи
Hand-crafted national instruments made by the old masters from Pijanec region

Пијанечко - Малешевска свадба

Wedding ceremony in the Pijanec and Malesevo region

Св.Петка, село Селник, споменик на културата
St.Petka cultural monument, Selnik village

Св.Архангел Михаил, с. Драмче
St.Archangel Michel, Dramche village

Остатоци од праисториско животно - мастадон, с.Стамер
Remains from a mastadon, Stamer village

Череп од жирафа, с.Стамер
Giraffe's cranium, Stamer village

